

Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
Odsjek za orijentalnu filologiju
Katedra za turski jezik i književnost

**ANALIZA PREVODA NA TURSKI JEZIK TURCIZAMA U ROMANU *DERVIŠ I SMRT*
(*DERVIŞ VE ÖLÜM*) MEŠE SELIMOVIĆA**

Završni magistarski rad

Kandidatkinja: Azra Hodžić

Mentor: Prof. dr. Kerima Filan

Broj indeksa: 2386/2016.

Sarajevo, 2019

Sadržaj

SAŽETAK/ABSTRACT	3
UVOD	4
1. IMENICE	6
1.1. Zvanja, zanimanja i titule	6
1.2. Vlastita imena	10
1.2.1. Titula prije ličnog imena	11
1.2.2. Titula poslije ličnog imena	12
1.2.3. Titula prije i poslije ličnog imena	12
1.3. Sakralna leksika	12
1.4. Razni predmeti (odjevni, kućanski), alati, oružje i sl.	16
1.5. Građevinski pojmovi, arhitektura i sl.	21
1.6. Hrana i piće; životinje, biljke, razne materije i materijali	24
1.7. Nazivi po osobini i apstraktne imenice	25
1.8. Nazivi vezani za pojmove iz vremena turske uprave	27
1.9. Ostala leksika (novac, mjere i slično)	27
2. PRIDJEVI	28
2.1. Glagolski pridjevi	37
3. GLAGOLI	38
4. PRILOZI	43
5. UZVICI, VEZNICI I RIJEČCE	44
UOČENE OMAŠKE U PRIJEVODU TURCIZAMA	45
ZAKLJUČAK	47
IZVORI I LITERATURA	49

SAŽETAK/ABSTRACT

Prostor Balkana je od 15. do 20. stoljeća bio u sastavu Osmanskog carstva, što je ostavilo traga na njegovu kulturnu baštinu. I danas su na Balkanu prisutni elementi turske kulture, a jezici kojima se govori na ovome geografskom prostoru sadrže veliki broj posuđenica iz turskog jezika, koje se nazivaju turcizmima.

U ovome radu su analitičko-deskriptivnom i komparativnom metodom promatrani turcizmi iz bosanskog jezika i njihovi prijevodni ekvivalenti u savremenom turskom jeziku. Korpus koji smo odabrali za ovo istraživanje je roman *Derviš i smrt (Derviş ve Ölüm)* Meše Selimovića. Analizu prijevoda turcizama radili smo preko turskog prijevoda romana koji je sačinio Mahmut Kıratlı.

Ključne riječi: turcizmi, bosanski jezik, turski jezik, prijevod, Balkan.

The region of Balkans was part of the Ottoman Empire from the 15th up until the 20th century which left traces on its cultural legacy. Even today there are still elements of Turkish culture on the Balkans, and the languages spoken in this geographical area contain a large number of Turkish language borrowings called Turkish loanwords.

In this paper Turkish loanwords from Bosnian language and their translational equivalence were observed with analytical - descriptive and comparative methods. As our basis for this research we chose a novel *Dervish and Death (Derviş ve Ölüm)* by Meša Selimović. We did an analysis of the Turkish loanwords through the Turkish translation of the novel by Mahmut Kıratlı.

Key words: Turkish loanwords, Bosnian language, Turkish language, translation, Balkan.

UVOD

Leksika bilo kojeg jezika razvija se na dva načina: derivacijom i posuđivanjem.¹ Kada govorimo o posuđivanju kao jednom od načina, sa tim u vezu možemo dovesti historijske događaje (ratovi, migracije) koji su uzrok miješanja različitih naroda na istim geografskim prostorima što rezultira direktnim kontaktom dva ili više jezika. Zbog toga se može reći da se i svaki jezik u određenoj mjeri razvija pod utjecajem nekog drugog jezika te da ne postoji jezik koji ne sadrži strane riječi preuzete iz drugih jezika koje se šire među govornicima.

Turski jezik je u prošlosti dolazio u dodir sa mnogim jezicima te je na taj način bio u ulozi i jezika primaoca i jezika davaoca. Turski u ulozi jezika primaoca primio je dosta riječi arapskog i perzijskog porijekla, a potom u ulozi jezika davaoca mnoge prenio u jezike sa kojima je bio u kontaktu, pa tako i u naš jezik. Te riječi nazivaju se orijentalizmima/turcizmima.

U orijentalizme svrstavamo sve riječi u bosanskom jeziku koje su:

- porijeklom iz orijentalnih jezika: arapskog, perzijskog, turskog;
- preuzete posredstvom ovih jezika, naročito turskog (otuda naziv turcizmi);
- imaju barem jedan element orijentalnog porijekla.²

Turski jezik na Balkanu prisutan je od 14. stoljeća³ kada Osmanlije prodiru na taj prostor i uspostavljaju svoju vladavinu. Na taj način dolazi u kontakt sa jezicima lokalnog stanovništva među kojima i bosanskim te egzistira uporedo s njima.

U ovome radu analizirat ćemo kako su turcizmi iz romana *Derviš i smrt* Meše Selimovića prevedeni na savremeni turski jezik. Nastojat ćemo na primjerima bosanskih turcizama i njihovih prijevodnih ekvivalenata prikazati promjene koje su se desile u jeziku i na nivou leksike, danas kada ta dva jezika nisu u neposrednom kontaktu. Najprije ćemo prikupiti primjere turcizama iz romana *Derviš i smrt* te ih radi lakše analize razvrstati na vrste riječi, a zatim gdje bude potrebno vršiti dalje grupisanje primjera unutar te podjele. Potom ćemo im utvrditi prijevodne ekvivalente u turskom jeziku u romanu *Derviş ve Ölüm*, prikazati one koji su prevedeni istom leksemom i

¹ Selçuk Kırbaç, "Türk Dilinin Boşnakça ile İlişkileri ve Abdullah Şkaljić", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume 6, Issue 4, 2013, str. 896.

² Hanka Vajzović, *Orijentalizmi u književnom djelu – lingvistička analiza*, Institut za jezik, Sarajevo, 1999, str. 11. (dalje kao: *Orijentalizmi u književnom djelu*).

³ Kerima Filan, "Turski jezik u Bosni u osmansko doba", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, Knjiga XXXV, Sarajevo, 2014, str. 151.

ukazati na fonetsko-fonološku i/ili morfološku razliku među riječima u savremenom bosanskom i savremenom turskom jeziku. Naš fokus će biti na primjerima gdje je bosanski turcizam preveden nekom drugom leksemom u savremenom turskom jeziku, te ćemo pokušati objasniti razloge takve situacije. Ukazat ćemo i na omaške prilikom prijevoda ukoliko uočimo iste i utvrditi da li je prevodilac odabrani turcizam prenio odgovarajućom leksemom koja će za turskog čitaoca imati istu stilsku vrijednost koju on ima u izvornom tekstu.

Meša Selimović jedan je od književnika sa ovih prostora koji je u svojim djelima koristio veliki broj turcizama. *Derviš i smrt* je psihološki i filozofski roman. Pun je introspekcija glavnog lika, derviša Ahmeda Nurudina, koji je većinu svog života proveo u tekiji. Radnja romana odvija se u 18. stoljeću u Bosni. U tom periodu Bosna je bila u sastavu Osmanskog carstva i izravno je bila izložena turskom jeziku kojim se govorilo u carstvu. Djelo je prevedeno na više jezika, a prevod na turski jezik sačinio je Mahmut Kiratlı. Prevod je prvi put objavila izdavačka kuća Varlık Yayınlar 1973. godine u Istanbulu.

1. IMENICE

Među posuđenicama orijentalnog porijekla najveći je broj imenica. Javljala se potreba za imenovanjem raznih predmeta, pojmova i pojava, kako onih koje su tek spoznate posredovanjem Turaka, tako i onih već postojećih u bosanskom jeziku. Prilikom preuzimanja imenica orijentalnog porijekla, bilo je potrebno da se one prilagode kategorijama gramatičkog roda da bi se mogle deklinirati. Zatim je bilo potrebno odrediti pluralne oblike. Poslije takve adaptacije, imenice su se mogle smatrati replikom i bile su izložene utjecaju tvorbenog sistema bosanskog jezika, što je rezultiralo domaćim derivatima koji samo u osnovi imaju orijentalno porijeklo.

U našem korpusu je pronađen najveći broj imenica, a koristeći se pojmovnom klasifikacijom⁴ radi lakše analize prijevoda, svrstali smo ih u nekoliko grupa:

1.1. Zvanja, zanimanja i titule:

<i>Turcizam u izvornom tekstu</i>	<i>Ekvivalent u prevodu</i>
<i>na bosanskom jeziku</i>	<i>na turski jezik</i>
1) šejh (122)	şeyh (22)
2) muderis (129)	hoca (39)
muderis (163)	müderris (115)
3) čengija (130)	çengi (40)
4) muselim (154)	kaymakam (94)
5) sejmen (157)	nöbetçi (101)
sejmen (166)	zaptiye (124)
6) hamal (159)	hamal (106)
7) softa (159)	softa (159)
8) aga (163)	ağa (115)
9) alim (163)	bilimle uğraşan (116)
alim (172)	alim (135)
10) kalfa (279)	kalfa (377)
11) sultan (166)	sultan (124)

⁴ *Orijentalizmi u književnom djelu*, str. 44.

12) valija (166)	vali (124)
13) vezir (305)	vezir (410)
14) hodža (172)	hoca (135)
15) džambas (275)	cambaz (141)
16) pehlivan (205)	cambaz (211)
pehlivan (306)	pehlivan (412)
17) sihirbaz (176)	sihirbaz (145)
18) muftija (192)	müftü (192)
19) džerah (193)	sıhhiyeci (186)
20) dizdar (194)	kale bekçiliği (186)
dizdar (316)	dizdar (433)
21) mujezin (210)	ezanı duymamışım (220)
22) vaiz (220)	vaiz (243)
23) derviş-asker (231)	derviş-asker (263)
24) mutevelija (236)	mütevelli (274)
25) asker (261)	asker (326)
26) spahija (265)	sipahi (338)
27) subaša (265)	kahya (338)
28) spahinica (265)	hanım (338)
29) kadijinica (275)	kızına dönüp (349)
kadjinica (288)	Ali Ağa'nın kızı (374)
30) miralaj (277)	miralay (353)
31) miralajbeg (277)	Miralay Osman Bey (353)
32) silahdar (278)	silahdar (355)
33) serasker (278)	miralay (355)
34) tatar (286)	tatar (371)
35) janjičari (293)	yeniçeri (383)
36) telal (308)	tellal (416)
37) gazija (194)	gazi (186)
38) saraf (310)	sarrafi (419)
39) terzija (293)	terzi (384)

40) jatak (176)	yatak (144)
41) kiridžija (275)	kiracı (348)
42) pasvandžija (187)	gece bekçisi (171)
43) menzilhandžija (286)	menzilhane sahibi (371)

U ovoj grupi turcizama nalaze se imenice koje dočaravaju vrijeme nastanka romana, odnosno period kada je Bosna bila u sastavu osmanske države. Danas su pojmovno skoro prevaziđene, a u naš jezik su ušle dolaskom Osmanlija na ove prostore. Zbog toga navedeni primjeri nerijetko i u standardnom turskom jeziku nemaju zamjenu. Možemo primijetiti da je prevodilac prilikom prijevoda na turski jezik upotrijebio iste lekseme, a razlike se ogledaju u fonetsko-fonološkim promjenama koje su se desile prilikom njihove adaptacije u bosanskom jeziku.

Kod imenice *muftija* je primijetan prelazak turskog vokala *ü* u vokal *i*: *müft-ü* < *muft-i-ja*. U savremenom turskom ova riječ je normirana u obliku *müftü* od izvornog oblika *müfti*⁵ iz arapskog jezika (progresivna vokalna harmonija – labijaliziranje vokala koji u osnovi nije labijalan). Promjena vokala prisutna je i u imenici *janjičari*, gdje su oba vokala *e* zamijenjena vokalom *a*: *yeniçeri* < *janjičari*. Sonant *n* je u ovom primjeru zamijenjen sonantom *nj*. Ova je riječ adaptirana u bosanskom jer je imala široku upotrebu. Nekoliko imenica primilo je nastavak *-(j)a* koji omogućava njihovu deklinaciju. To su imenice koje se u izvornom obliku završavaju na vokal (u našim primjerima je to vokal *i*): *spahi-ja*, *mufti-ja*, *çengi-ja*, *vali-ja*, *muteveli-ja*, *gazi-ja*, *terzi-ja*. U nekim primjerima je uočeno ispadanje geminiranih konsonanata: *tellal-telal*, *sarrağ-sarağ*, *mütevelli-mutevelija*, *müderris-muderis*. U primjeru *silahdar* razlika je u zvučnosti početnog konsonanta kod sufiksa *-dar*. Riječ je o perzijskom sufiksu. U bosanskoj varijanti on ima svoj izvorni oblik. Sigurno je imao i u osmansko-turskom, a u savremenom turskom kroz proces standardizacije normiran je oblik u kojem se konsonanti jednače po zvučnosti, što je neminovan proces u govornom jeziku pa je taj oblik prihvaćen kao standardni: *silahtar* < *silahdar*.

Mali broj imenica preveden je drugom leksemom:

⁵ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat - Eski ve Yeni Harflerle*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2012, str. 852. (dalje kao: Devellioğlu).

- a) **muselim** – **kaymakam** za turcizam *muselim*, Škaljić navodi da je sinonim imenice *kajmakam*⁶, a u savremenom turskom jeziku imenica *kaymakam* označava *rukovodioca neke oblasti koji predstavlja autoritet države* (TDK). Imenica *müsellim* u savremenom turskom označava *osobu koja upravlja ejaltom ili sandžakom u osmanskoj državi* (TDK). U Republici Turskoj i danas postoji zanimanje *kaymakam*, dok se *müsellim* spominje samo kao arhaizam. Kod Đinđića u rječniku nije pronađena imenica *müsellim*.
- b) **sejmen** – **nöbetçi**, **sejmen** – **zaptiye**; *sejmeni* su bili stražari, a taj turcizam nastao je od tur. *seymen*, odnosno *seğmen* –*straža*⁷. U TDK rječniku i kod Đinđića zabilježena je samo imenica *seğmen*, koja se danas koristi kao historizam te označava *naoružane konjanike u narodnoj nošnji koji se pojavljuju na ceremonijama povodom državnih praznika, svadbenim povorkama i slično*⁸. Pronašli smo ovaj turcizam preveden na dva načina, sinonimima *nöbetçi* i *zaptiye*, koji su u savremenom turskom jeziku prijevodni ekvivalenti za imenicu *stražar*.
- c) **džerah** – **sıhhiyeci**; imenica *cerrah* u savremenom turskom označava *hirurga*, a imenica *sıhhiyeci* *bolničara u vojsci*. U originalnom tekstu romana se u ovom kontekstu govori o liječniku u vojsci te je zbog toga prevodilac upotrijebio imenicu *sıhhiyeci*.
- d) **subaša** – **kahya**; kod Škaljića je ovaj turcizam zabilježen kao *nadzornik imanja, gradski nadzornik*⁹. Imenica *kahya* u savremenom turskom jeziku pokriva upravo to značenje: *osoba koja rukovodi poslovima na imanju*. U tekstu romana je i opisan takav neko. Imenica *subaşı* od koje je nastao navedeni turcizam, u savremenom turskom je izgubila značenje u kojem je upotrijebljena u romanu te se danas kao historizam veže za vojnu terminologiju u osmanskoj državi (slično zapovjedniku gradske straže).
- e) **serasker** – **miralay**; turcizam *serasker* bila je titula *glavnog vrhovnog komandanta*, a postavljan je iz redova vezira. Iznad njega je bio veliki vezir.¹⁰ U ovom primjeru, turcizam je preveden imenicom *miralay*, za koju TDK rječnik i Đinđić nude isto značenje koje je imala u tom vremenu, a koje također bilježi Škaljić: *miralay* – *pukovnik, sinonim za alajbeg (tur. albay)*¹¹. Alajbeg je zapovjednik spahija u sandžaku. Možemo primijetiti da ove dvije

⁶ Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1966, str. 477. (dalje kao: Škaljić).

⁷ *ibid*, str. 556.

⁸ Slavoljub Đinđić, Marija Teodosivljević, Darko Tanasković, *Türkçe – Sırpça Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1997, str. 846. (dalje kao: Türkçe – Sırpça Sözlük).

⁹ Škaljić, str. 572.

¹⁰ *ibid*, str. 559.

¹¹ *ibid*, str. 464.

imenice u savremenom turskom jeziku nemaju isto značenje, niti su ove dvije titule jednakog intenziteta.

Za neke imenice su upotrijebljene potpuno druge riječi prilikom prijevoda, koje nisu ni sinonimi niti prijevodni ekvivalenti u savremenom turskom, ali u kontekstu rečenice pokrivaju značenje turcizma: *mujezin – ezan; spahinica – hanım; kadijinica – Ali Ağa'nın kızı*.

Zanimljiv primjer je imenica *pehlivan*, koja je prevedena na dva načina. U rječniku turcizama, Škaljić nudi značenje *artist na žici, akrobata*¹², a u savremenom turskom jeziku prijevodni ekvivalent za *akrobatu* jeste imenica *cambaz*, što je jedan od prijevoda navedenog turcizma. Drugi put je prevedena istom leksemom, *pehlivan*, međutim njeno značenje je danas promijenjeno, te u savremenom turskom ona označava *hrvača*, a ne *akrobatu* (TDK, Đinđić: 784). U osmansko-turskom rječniku pronašli smo je u obliku *pehlevan (f.i.) – pehlivan, güreşçi, yiğit*¹³.

1.2. Vlastita imena

Ovdje smo grupisali vlastita imena te titule ili zvanja koja se upotrebljavaju uz lična imena. Titule ili zvanja u bosanskom jeziku stoje ispred ili iza imena, a također smo pronašli primjere gdje se titule ili zvanja nalaze i ispred i iza ličnog imena. U sljedećim primjerima možemo vidjeti da i u prijevodu na turski jezik nisu mijenjale svoju poziciju. Lična muslimanska imena su preuzeta iz arapskog jezika u turski, odnosno osmanski, a potom prenijeta u bosanski jezik.

<i>Turcizam u izvornom tekstu na bosanskom jeziku</i>	<i>Ekvivalent u prevodu na turski jezik</i>
1) Ahmed Nurudin (122)	Ahmet Nureddin (20)
2) Harun (200)	Harun (198)
3) Hasan (127)	Hasan (34)
4) Ishak (160)	İshak (109)
5) Mustafa (146)	Mustafa (76)
6) Zejna (263)	Zeynep (332)

¹² Škaljić, str. 513.

¹³ Devellioğlu, str.1025.

7) Malik (200)	Malik (199)
8) Fazlija (174)	Fazıl (141)
9) Alijaga Džanić (122)	Ali Ağa Caniç (22)
10) Kara-Zaim (201)	Kara Zaim (201)
11) Misir (236)	Mısır (275)
12) Kazazi (283)	Manifaturacılar (365)
13) Latinluk (164)	Latin mahallesi (117)
14) Kujundžiluk (252)	Kuyumcu çarşısı (307)

Primjetne su male glasovne promjene; reduciranje geminiranih konsonanata u bosanskom jeziku (Nureddin – Nurudin, Muhammed – Muhamed, Abdullah – Abdulah, Sinanuddin – Sinanudin), obezvučavanje finalnog konsonanta u turskom jeziku (Ahmed – Ahmet, Talib – Talip), zamjena vokala $e=u$ (Nureddin – Nurudin, Sinanuddin – Sinanudin). Jedino žensko ime u ovoj grupi je *Zejna*, a u prijevodu se pojavljuje ime *Zeynep*. U bosanskom jeziku postoji ime Zejneba, a u novije vrijeme daje se i ime Zejneb, a njen hipokoristik jeste Zejna.¹⁴ Zaključujemo da je zbog toga za ime *Zejna* u prijevodu odabrano ime *Zeynep*. Kod imena *Alijaga* prvo je došlo do dodavanja sufiksa $-(j)a$. To je karakteristično za imena koja završavaju na vokal $-i$ (Ali – Alija), a potreba za takvim prilagođavanjem imena u našem jeziku javila se zbog deklinacije. Zatim je titula *aga* postala dio imena *Alija* (Alijaga). U prijevodu na turski jezik, prevodilac je titulu izdvojio od imena (*Ali Ağa*). *Kazazi* jesu dio sarajevske čaršije, a naziv je nastao od imenice *kazaz – svilar, zanatlija koji izrađuje svilene i pamučne ukrase za odijela* (Škaljić: 404). Zanimljiv je prijevod ovog naziva na turski jezik, *Manifaturacılar: manifatura < tekstil < manifaturacılar < trgovci tekstilom* (Đinđić: 673). U vremenu o kojem roman govori bili su svilari.

1.2.1. Titula prije ličnog imena:

1) Mula-Jusuf (135)	Molla Yusuf (52)
2) hafiz-Muhamed (146)	Hafiz Muhammed (76)
3) hadži Sinanudin Jusuf (252)	Hacı Sinanuddin Yusuf (307)

Kod imenice *mula* u bosanskom jeziku došlo je do zamjene vokala, $o=u$ (*Molla – Mula*).

¹⁴ Kerima Filan, "Iz bosanske historijske antroponomastike: Ime i pokraćeno ime", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, Knjiga XXXIV, Sarajevo, 2013, str. 183. (dalje kao: "Ime i pokraćeno ime").

1.2.2. Titula poslije ličnog imena:

1) Abdulah-efendija (135)	Abdullah Efendi (53)
2) Talib-efendija (176)	Talip Efendi (146)
3) Ali-hodža (252)	Ali Hoca (307)
4) Ajni-efendija (183)	Aynı Efendi (163)

Za razliku od ranije navedenog primjera, ovdje je ime *Ali* u bosanskom jeziku ostalo isto te nije primilo sufiks *-(j)a*, zbog toga što se može deklinirati i bez proširivanja ukoliko iza njega stoji neka titula, *Ali-hodža*.¹⁵ Na isti način je prevedeno na turski jezik. Iako je i u primjeru *Alijaga* titula došla iza imena, on predstavlja izuzetak od prethodno izrečenog.

1.2.3. Titula prije i poslije ličnog imena:

- 1) miralaj Osman-beg (277) Miralay Osman Bey (353)
- 2) kadija Ajni-efendija (124) Kadı Aynı Efendi (27)

1.3. Sakralna leksika

Imenice iz ove grupe turcizama ušle su u bosanski jezik preko islama, nove religije koju Osmanlije donose na ove prostore. To su pojmovi vezani za vjerski život i običaje muslimana u Bosni i za većinu njih ne postoje sinonimi u bosanskom jeziku, te se i danas koriste u istom obliku i značenju. Izvorni oblici preuzeti su iz arapskog i perzijskog jezika u osmanski (turski) i također su zadržani do danas u savremenom turskom jeziku, što se može vidjeti u sljedećim primjerima:

<i>Turcizam u izvornom tekstu</i>	<i>Ekvivalent u prevodu</i>
<i>na bosanskom jeziku</i>	<i>na turski jezik</i>
1) tekija (122)	tekke (22)
2) tabut (125)	tabut (29)
3) džennet (125)	cennet (30)
4) nišan (133)	mezar taşı (47)
5) mezarluci (133)	mezarlık (47)
6) šejtan (133)	şeytan (48)
7) jasin (134)	yasin (50)

¹⁵ "Ime i pokraćeno ime", str. 182.

8) abdest (146)	abdest (76)
9) ajet (146)	ayet (80)
10) tespih (157)	tespih (102)
11) mihrab (160)	mihrab (108)
12) namaz (160)	namaz (109)
13) medresa (164)	medrese (117)
14) krbila (171)	kible (133)
15) elif (172)	elif (135)
16) mekteb (172)	mektep (135)
mekteb (266)	okul (339)
17) levha (174)	levha (140)
18) munara (180)	minare (156)
19) džube (181)	cübbe (160)
20) icindija (204)	ikindi namazı (209)
21) dženaza (209)	cenaze töreni (219)
22) dova (210)	dua (221)
23) mejtaš (260)	musalla taşı (324)
24) mejt (260)	meyyit (325)
mejt (298)	ölu (393)
25) musliman (261)	müslüman (325)
26) vakuf (263)	vakıf (331)
27) mezar (279)	mezar (377)
28) kurban (300)	kurban (397)
29) hamajlija (322)	muska (448)
30) talisman (177)	tılsım (149)
31) éaburtija (260)	çuha (323)
32) harem (122)	harem (22)
33) hurije (263)	
34) taksirat (319)	

Mali broj turcizama preveden je na turski jezik drugom leksemom. Također su primijetne fonetsko-fonološke promjene o kojima je bilo govora ranije.

Za imenicu *nišan* u rječniku turcizama zabilježeno je više značenja, od kojih je jedno *nadgrobni spomenik na muslimanskom groblju*¹⁶, i to značenje imamo u ovom kontekstu. U Bosni se i danas koristi isti naziv za nadgrobne spomenike muslimana. Pored tog značenja, navest ćemo i drugo značenje koje se također zadržalo do danas u bosanskom jeziku; *cilj, meta prilikom pucanja iz vatrenog oružja*¹⁷. Ista značenja pronašli smo i u osmansko-turskom rječniku¹⁸. Turcizam *nišan* u savremenom turskom jeziku nije zadržao prvo značenje koje smo ovdje naveli, te se za nadgrobne spomenike koristi izraz *mezar taşı*. TDK i Đinđić za imenicu *nišan* u savremenom turskom jeziku nude ostala značenja koja smo pronašli kod Škaljića, *znak, oznaka, zaruke, cilj, meta, orden*¹⁹, ali ne i značenje *nadgrobnog spomenika*. Dalje se u tekstu spominju *mezarluci*, a prijevodni ekvivalent u savremenom turskom jeziku za taj turcizam je imenica *mezarlık*.

Mejtaš jeste kamen na koji se spušta mrtvac; prostor gdje se nalazi takav kamen i gdje se klanja umrlome dženaza²⁰. U Bosni postoje mnoga naselja, trgovi i ostali dijelovi grada koji nose naziv Mejtaš. Danas se u turskom jeziku koristi izraz *musalla taşı*, dok se *meyyit taşı* sve rjeđe susreće. Izraz *musalla taşı* pronašli smo i kod Đinđića; *musalla – mjesto gdje se klanja, musalla taşı – kamena ploča na koju se stavlja pokojnik za vrijeme obreda*²¹. Za imenicu *mejt* pronašli smo dva prijevoda u romanu, *meyyit* i *ölü*. *Meyyit* se u savremenom turskom jeziku koristi kao arhaičan oblik, a kod Đinđića ga nismo pronašli. Zamijenila ga je imenica *ölü*.

Za imenicu *dženaza* (u značenju sprovod i molitva za umrlu osobu, dženaza-namaz) danas se u turskom jeziku koristi izraz *cenaze töreni* koji je prevodilac upotrijebio u prijevodu. U rječniku turcizama, prvo značenje za imenicu *dženaza* jeste *muslimanski sprovod*, zatim *mrtvac i molitva za mrtvog*²². U bosanskom se više ne koristi imenica *dženaza* za mrtvaca. U TDK rječniku i kod Đinđića, prvo značenje za imenicu *cenaze* jeste *pokojnik*²³. Naša pretpostavka je da je u savremenom turskom jeziku imenica *cenaze* dobila dopunu *tören (ceremonija, ritual)* da bi se njeno značenje konkretiziralo, jer sama imenica kao što vidimo ima više značenja.

¹⁶ Škaljić, str. 493.

¹⁷ ibid.

¹⁸ Devellioğlu, str. 1005.

¹⁹ Türkçe – Sırpça Sözlük, str. 734.

²⁰ Škaljić, str. 454.

²¹ Türkçe – Sırpça Sözlük, str. 709.

²² Škaljić, str. 238.

²³ Türkçe – Sırpça Sözlük, str. 185.

İcindija je u bosanskom jeziku izraz samo za namaz. U turskom *ikindi* znači i poslijepodnevno doba dana. Zato je u turskom obavezno dodati riječ *namaz*. U bosanskom je ta riječ posve suzila značenje. U turskom je u navedenom značenju *ikindi* na putu da postane arhaizam, ali tu riječ ipak sasvim jasno razumiju govornici u značenju doba dana. Danas se u bosanskom jeziku koristi *ikindija*, dok je *icindija* njen zastarjeli oblik prisutan u narodnom govoru. Ovdje također treba naglasiti da je došlo do promjene $k > \acute{c}$, jer tursko $k-g/\acute{g}$ odgovara našem \acute{c} : *ćaba*, *berićet*, *ćefenak* itd. Riječ je o osobini rumelijskih turskih dijalekata iz kojih su turske riječi ulazile u bosanski jezik. I danas je u nekim rumelijskim turskim dijalektima prisutna ta osobina.

Hamajlija je nastala od arapske riječi *hamâil*, što je množina od *hamîle* – *pojas na kome visi sablja*²⁴. Također ima značenje *nusha*, *muska*, *tılsım*. U studiji prof. Filan pronašli smo objašnjenje o izmijenjenoj fonetskoj slici imenice *hamaylı* u odnosu na njen izvorni oblik *hamâil*: „To je rezultat fonološke adaptacije u govornom turskom jeziku osmanskog doba. Tako Redhouse daje oblik *hamaylı* i tumačenje *amulet*, dok za riječ *hamâil* navodi da se ne koristi u govornom jeziku i upućuje na oblik *hamaylı*. Očito je, prema tome, da je u bosanski jezik ova imenica primljena iz osmanskog u obliku koji je već poprimila u govornom jeziku, *hamaylı*, i u značenju *zapis*.”²⁵ Zatim je primila sufiks *-(j)a* radi potrebe deklinacije, što je slučaj sa imenicama koje završavaju na vokal *-i*. Na turski jezik je u ovom primjeru prevedena imenicom *muska*, kao sinonim za imenicu *hamaylı*, *zapis koji štiti od uroka i drugih nezgoda*. Prevod je isti kao u romanu *Tvrđava*.

Pošto je taj zapis pretežno bio zamotan u platno u obliku trokuta, danas imenice *muska*, odnosno *hamaylı* označavaju nešto što je presavijeno u trokutastom obliku (hrana ili predmeti). To je širenje semantičkog polja imenice *muska*.

Za imenicu *talisman* Škaljić navodi značenje *hamajlija*, *zapis* te da nije u bosanski došla preko turskog pošto u takvom obliku ne postoji u turskom jeziku. Ona je izvedenica od ar. *tılsım*

²⁴ Devellioğlu, str. 382.

²⁵ Kerima Filan, *O turskom jeziku u Bosni: Studija; Bosanski turcizmi u turskom prevodu Tvrđave: Nepodudarni leksički parovi*, Connectum, Sarajevo, 2017, str. 356-357. (dalje kao: *Studija; Bosanski turcizmi u turskom prevodu Tvrđave*).

sa pers. sufiksom *-an*.²⁶ U prijevodu je odabrana ista imenica, *tilsim* koja je zadržala značenje u savremenom turskom jeziku.

U Škaljićevom rječniku za imenicu *ćaburtija* navedeno je sljedeće: *komad čohe od ćabenskog pokrivača koji se stavlja na mrtvački tabut*²⁷. Nastala je od dvije imenice koje stoje u genitivnoj vezi, *Kâbe (Ćaba) örtüsü (pokrivač) – ćabenski pokrivač*. U imenici *Kâbe* možemo primijetiti promjenu *k>ć*, koju smo ranije spomenuli, potom promjene vokala *e>a*, *Ćaba*. Ova promjena vokala je obilježje bosanskog jezika koje se prenijelo na turcizam jer je na taj način riječ stekla ženski rod. Taj oblik nikako nije mogao biti prepoznat u imenici *Kabe*, pa je riječ promijenila oblik da bi dobila gramatički rod. Kod imenice *örtü* desila se promjena vokala *ö>u*, *ü>i*, tako dobijamo oblik *urti*, koja je na kraju primila sufiks *-(j)a* zbog deklinacije. Zatim dobijamo *ćaba+urtija > ćaburtija*. Na savremeni turski jezik prevedena je imenicom *çuha*, koja predstavlja vrstu tkanine od koje je, zaključujemo iz značenja koje je Škaljić naveo za ovaj turcizam, izrađen prekrivač na Kabi.

1.4. Razni predmeti (odjevni, kućanski), alati, oružje i sl.

U korpusu smo pronašli najveći broj primjera za ovu grupu turcizama. Mnogi od njih su postali sastavni dio naše leksike, te nemaju adekvatnu izvornu zamjenu u bosanskom jeziku. Zbog velikog broja pronađenih primjera, osvrnut ćemo se na one koji se danas svakodnevno koriste u bosanskom, dok su u savremenom turskom jeziku zamijenjeni nekim drugim leksemama.

<i>Turcizam u izvornom tekstu</i>	<i>Ekvivalent u prevodu</i>
<i>na bosanskom jeziku</i>	<i>na turski jezik</i>
1) jašmak (126)	yaşmak (32)
2) minđuše (128)	küpe (37)
3) papuča (129)	terlik (38)
papuča (263)	ayaklar (331)
4) mintan (163)	mintan (115)
5) marama (169)	mendil (131)
6) mahrama (301)	mendil (400)

²⁶ Škaljić, str. 598.

²⁷ *ibid*, str. 183.

7) ćeten (169)	keten (131)
8) džep (169)	cep (130)
9) çizme (174)	çizme (140)
10) čakšire (176)	lacivert çakşır (144)
11) čarapa (217)	çorap (236)
12) gajtan (224)	kuşak(252)
13) dimije (264)	şalvar (334)
14) feredža (301)	ferace (401)
15) ćurak (308)	kürk (417)
16) ćulah (252)	külah (307)
17) peča (289)	peçe (375)
18) fermen (318)	fermen (438)
19) bardak (204)	bardak (207)
20) sahan (207)	sahan (214)
21) ibrik (223)	ibrik (248)
22) bakrač (133)	bakraç (48)
23) testija (136)	testi (52)
24) divanhana (122)	sofa (22)
divanhana (238)	divanhane (279)
25) sećija (126)	minder (31)
sećija (275)	sedir (349)
26) surma (126)	sürme (32)
27) sunder (138)	sünger (58)
28) ćilim (157)	kilim (101)
29) halka (169)	halka (130)
30) fenjer (188)	fener (172)
31) jorgan (204)	yorgan (208)
32) kavez (231)	kafes (264)
33) čibuk (256)	lüle (316)
34) kutija (256)	kutu (316)
35) kalup (263)	kalıp (331)

36) dušek (266)	yatak (339)
37) čaršav (266)	çarşaf (339)
38) sanduk (309)	sandık (418)
39) defter (300)	defter (397)
40) kalem (213)	kalem (227)
41) mandal (139)	mandal (59)
42) balčak (126)	kabza (31)
43) peškun (126)	tabure (32)
44) kantar (146)	terazi (75)
45) zurna (154)	zurna (95)
46) bensilah (156)	silahlık (100)
47) kubura (157)	kubur (101)
48) dolaf (174)	dolap (140)
49) jatagan (201)	tüfek (202)
50) čirak (210)	şamdan (220)
51) zar (267)	zar (341)
52) čador (231)	çadır (263)
53) čekmedže (256)	
54) ćebe (231)	
55) barjak (269)	
56) kašika (199)	
57) čanak (199)	
58) terkija (299)	
59) halhale (129)	

minduše – *küpe*; perzijska riječ *mengûş* imala je u osmansko-turskom taj oblik u značenju *küpe*.²⁸ Iako se danas više koristi njen sinonim *nauşnice*, ni oblik *minduše* nije skroz potisnut iz upotrebe. U savremenom turskom jeziku imenica *mengûş* je sasvim potisnuta iz upotrebe, te je zamijenjena imenicom *küpe*.

²⁸ Devellioğlu, str. 734.

papuča – terlik; za imenicu *papuča* Škaljić navodi da je nastala od tur. *papuç, pabuç*, odnosno pers. *pa – noga* i pers. *puş*, prezentske osnove infinitiva *puşiden – pokriti*²⁹. U bosanskom jeziku ne postoji sinonim i potpuno je zadržano isto značenje, *vrsta plitke otvorene kožne obuće koja se nosi u kući*³⁰. To značenje je također prošireno jer su danas *papuče* vrsta obuće koja se nosi i van kuće. Prijevodni ekvivalent za *papuče* u savremenom turskom je imenica *terlik*, dok imenica *pabuç* ima više značenja, od kojih je jedno *obuća* (TDK) *cipela* (Đinđić: 771)

dimije – şalvar; u bosanskom jeziku zadržane su obje lekseme kao sinonimi. Imenica *dimije* nastala je od tur. *dimi*, grč. *dimitos*³¹. U savremenom turskom jeziku njeno značenje je potisnuto, te imenica *dimi* označava *vrstu pamučnog platna* (TDK). Njen prijevodni ekvivalent je imenica *şalvar*, a u bosanskom imamo oblik *şalvare – široke hlače*.³²

čibuk – lüle; nastalo od tur. *çubuk*.³³ Ove dvije imenice u bosanskom nisu pravi sinonimi, ali označavaju slične predmete (bos. *lula*). Prevodilac je upotrijebio riječ *lüle* zato što je u savremenom turskom jeziku potisnuto ovo značenje imenice *çubuk* i vjerovatno ne bi bilo prepoznato.

ma(h)rama – mendil; u rječniku turcizama nalazimo dva značenja: *1. ubrus, ručnik, peškir; 2. bošča, rupac, krpa ili peškir kojim ženske pokrivaju glavu, nastala od riječi mahrama, makrama*.³⁴ Danas se *marama* pretežno koristi za pokrivanje glave, s tim što se u turskom jeziku koristi kao arhaizam, a zamijenila ju je imenica *başörtüsü*. U ovom kontekstu, *mahrama* je poslužila za umotavanje nekih stvari, zbog čega je prevodilac upotrijebio imenicu *mendil*. Imenica *mendil* u savremenom turskom jeziku označava *maramicu koja služi za brisanje ruku i lica, te platno u koje se zamotava neki predmet* (TDK), *maramica, salveta* (Đinđić: 684). U studiji profesorice Filan pronašli smo isti prevod iz romana *Tvrđava*.³⁵

divanhana – sofa; divanhana – divanhane; *divanhana* je *veliko predsoblje, odnosno hodnik na spratu u starim kućama*³⁶. Vidimo da je prevedena na dva različita načina. Imenica *sofa* u

²⁹ Škaljić, str. 509.

³⁰ ibid.

³¹ ibid, str. 218.

³² ibid, str. 580.

³³ ibid, str. 173.

³⁴ ibid, str. 441.

³⁵ *Studija; Bosanski turcizmi u turskom prevodu Tvrđave*, str. 361.

³⁶ Škaljić, str. 220.

savremenom turskom jeziku pokriva značenje riječi *divanhana*, dok se *divanhane* koristi kao arhaizam. Zanimljivo je da u bosanskom jeziku i danas postoji turcizam *sofa* koji je zadržao značenje, *uzdignuti prostor pred džamijom uz džamijski zid na kome se klanja ako nema mjesta u džamiji*³⁷. Ipak, njegovo značenje se malo proširilo jer danas označava i mjesto na kojem se sjedi u kući (nešto poput sećije). U turskom označava *hodnik* ili *balkon* (TDK), *hol*, *predsoblje* (Đinđić: 877)

sećija – minder; sećija – sedir; nastala je od tur. *seki*³⁸. Imenica *seki* u savremenom turskom jeziku može se čuti samo u narodnom govoru (TDK). Zamijenila ju je imenica *sedir*. Pronašli smo u korpusu jedan primjer gdje je prevedena kao *minder*. Ovaj turcizam također je zadržan u bosanskom jeziku, u istom značenju: *slamnjača napunjena vunom koja se stere po sećiji, a nekad označava i samu sećiju*³⁹. U savremenom turskom jeziku nije zadržana u značenju *sećije*, ali je prevodilac upotrijebio, pretpostavljamo, iz razloga što je prisutna u nekim oblastima. Ovakav primjer smo pronašli i u studiji profesorice Filan.⁴⁰

dušek – yatak; u bosanskom jeziku danas postoji sinonim *madrac* koji se više koristi, ali je također jako frekventan i ovaj turcizam. Postao je sastavni dio opreme za more i plažu, pa danas kada čujemo turcizam *dušek*, prvo pomislimo na dušek za more i plažu, pa tek onda na dušek kao madrac. Zadržao se i u savremenom turskom jeziku, ali ga imenica *yatak* sve više zamjenjuje u upotrebi.

peškun – tabure; zanimljiv primjer koji nam pokazuje obrnutu situaciju, naime danas se svakodnevno u bosanskom upotrebljava imenica *tabure* kao i u savremenom turskom jeziku, a ne turcizam *peškun*. Međutim, u Škaljićevom rječniku turcizama nismo pronašli imenicu *tabure*, kao ni u Vukovim rječnicima. Turcizam *peškun*, odnosno tur. *peşkun* nismo pronašli u TDK rječniku. Radi se o arhaizmu, te ga rječnik savremenog turskog ne prepoznaje. Iako imenica *tabure* ima isto značenje u bosanskom i turskom jeziku, moramo napomenuti da predmeti koje imenuju nisu u potpunosti isti. Istog su oblika, poput okruglog stolića, ali kod nas *tabure* više sliči fotelji bez naslona, dok je u Turskoj *tabure* mala okrugla stolica, također bez naslona.

³⁷ Škaljić, str. 568.

³⁸ ibid, str. 553.

³⁹ ibid, str. 464.

⁴⁰ *Studija; Bosanski turcizmi u turskom prevodu Tvrđave*, str. 346.

1.5. Građevinski pojmovi, arhitektura i sl.

Turcizmi iz ove grupe također rijetko imaju sinonim i možemo reći da se radi o leksemama koje su postale sastavni dio leksike bosanskog jezika. Radi se o pojmovnom posuđivanju, odnosno označeno + oznaka⁴¹. Prilikom prijevoda na savremeni turski jezik uglavnom su izabane iste lekseme. Mi ćemo u nastavku analizirati one koje su i danas u čestoj upotrebi kod nas, dok su u prijevodu zamijenjene drugim oblicima.

<i>Turcizam u izvornom tekstu</i>	<i>Ekvivalent u prevodu</i>
<i>na bosanskom jeziku</i>	<i>na turski jezik</i>
1) kasaba (122)	kasaba (22)
kasaba (122)	kent (22)
kasaba (190)	şehir (178)
2) bašča (122)	bahçe (23)
bašča (173)	çayır (137)
3) odaja (122)	oda (22)
4) kapija (122)	kapı (23)
5) tavan (123)	tavan (24)
6) magaza (123)	mağaza (23)
7) avlija (124)	avlu (27)
avlija (264)	bahçe (334)
8) sokak (133)	sokak (47)
sokak (139)	yol (63)
9) taraba (133)	tahta parmaklık (48)
10) bunar (135)	pınar (54)
11) temelj (137)	temel (55)
12) kaldırma (139)	kaldırım (60)
13) mahala (146)	mahalle (82)
14) han (151)	han (87)
15) kanal (151)	kanal (87)
16) kafana (151)	meyhane (88)

⁴¹ *Orijentalizmi u književnom djelu*, str. 47.

17) konak (153)	yatacak yer (92)
18) varoš (153)	kent (93)
19) čaršija (155)	çarşı (96)
20) sahat kula (156)	saat kulesi (99)
21) ćošak (169)	köşe (130)
22) megdan (181)	meydan (165)
23) ćesma (181)	çeşme (165)
24) kula (208)	kule (217)
25) dućan (254)	dükkan (311)
26) ćuprija (293)	köprü (383)
27) odžak (303)	ocak (405)
28) imaret (307)	imaret (415)
29) kanat (293)	kepenk (384)
30) ćardak (163)	ćardak (115)
31) džam (124)	cam (28)
32) zindan (203)	zindan (205)
33) mušepci (122)	pencere kafesleri (23)
34) ćeramida 122)	kiremit (24)
35) ćefenak (181)	kepenk (156)
36) ćerpić (182)	kerpić (160)
37) mazgala (224)	mazgal (251)
38) menzilhana (286)	menzilhaane (370)
39) hamurluk (202)	hamur teknesi (203)
40) bedem (122)	

kasaba – *kasaba*; *kasaba* – *kent*; *kasaba* – *şehir*; u korpusu smo pronašli tri prijevoda za ovaj turcizam; *kasaba*, *kent*, *şehir*. Kod Škaljića je zabilježen u značenju *varoš*, *manji provincijski grad*⁴², a isto značenje zadržano je i danas, pa *kasabama* nazivamo mjesta manja od grada. U savremenom turskom jeziku, *kent* i *şehir* su sinonimi u značenju *grad*. U TDK rječniku, *kasaba*

⁴² Škaljić, str. 398.

označava *mjesto manje od grada, a veće od sela*. U osmansko-turskom rječniku, jedno od navedenih značenja za imenicu *kasaba* jeste *selo*.⁴³

varoš – kent; imenicu *varoš* nismo pronašli u rječniku turcizama kod Škaljića, ali je nalazimo u Vukovim rječnicima turcizama u značenju *grad*⁴⁴. Ova imenica nalazi se i u TDK rječniku i kod Đinđića, a označava *predgrađe, krajinu, periferiju*.

bašča – bahçe; bašča – çayır; *bašča* u rječniku turcizama označava *vt* ili *voćnjak*. Zadržala je to značenje u bosanskom i savremenom turskom jeziku. Danas baščom nazivamo ne samo vrt, već i dvorište, odnosno travnjak. Upravo to značenje u savremenom turskom jeziku ima imenica *çayır*, koju je prevodilac upotrijebio u prijevodu na drugom mjestu.

avlija – avlu; avlija – bahçe; *avlija* je predstavljala *kućno dvorište ograđeno zidom*⁴⁵, i ovaj turcizam je zadržao isto značenje u standardnom bosanskom jeziku, s tim da danas to dvorište ne mora biti ograđeno zidom. Tako su izgledale stare bosanske avlije. I u savremenom turskom jeziku koristi se u značenju *dvorište*. Vidimo da je prevodilac na jednom mjestu u prijevodu izabrao imenicu *bahçe*. Oslanjajući se na ono što je rečeno za prethodni primjer, dakle da *baščom* ponekad nazivmo samo dvorište, nalazimo vezu u prijevodu turcizma *avlija* leksemom *bahçe*.

sokak – sokak; sokak – yol; *sokak* u standardnom bosanskom jeziku označava usku odnosno sporednu ulicu. Isto značenje ima i u savremenom turskom jeziku, za razliku od imenice *yol* koja označava *put, drum, cestu*⁴⁶. Turcizam *sokak* u bosanskom jeziku sve više se koristi kao arhaizam.

taraba – tahta parmaklık; *taraba* odnosno *tarabe* su *ograda od dasaka*⁴⁷. Upotrebljava se i danas u istom značenju u bosanskom jeziku, pretežno u narodnom govoru, što je slučaj i u turskom jeziku. Češće se upotrebljava izraz *tahta perde* (TDK) ili *tahta parmaklık* (*drvena ograda*). Zanimljivo je da u bosanskom također postoji i turcizam *parmak* (u upotrebi također i oblik

⁴³ Devellioğlu, str. 590.

⁴⁴ Asim Peco, *Radovi o turcizmima*, Bosansko filološko društvo i Akademija nauka i umjetnosti BiH, Izabrana djela I-VI, knj. V, Sarajevo, 2007, str. 238. (dalje kao: Peco).

⁴⁵ Škaljić, str. 106.

⁴⁶ Türkçe – Sırpça Sözlük, str. 1067.

⁴⁷ Škaljić, str. 600.

parmaci) odnosno *parmakluk* (tur. *parmaklık*) koji označava isti pojam: *daske od kojih se pravi ograda, ograda od parmaka*⁴⁸.

kafana – meyhane; nastalo je od tur. *kahvehane*, složenice koja se sastoji od ar. *qahwa* i pers. *hane* (kuća). Koristio se i oblik *kahvana*⁴⁹. U osmansko–turskom rječniku navodi se imenica *kahve* u značenju *şarap* (vino)⁵⁰. Oblik *kahvehane* upotrebljava se i u savremenom turskom jeziku u značenju, *mjesto gdje se može popiti kafa, čaj te odigrati neka društvena igra* (TDK). U bosanskom *kafana* predstavlja mjesto koje uključuje konzumaciju alkoholnih pića. U ovom primjeru prevedena je imenicom *meyhane*, nastala od pers. *mey* (piće) i *hane* (kuća) te se nekada isti turcizam (mejhana) koristio u značenju *krčma*.⁵¹ Danas je *meyhane* mjesto gdje se osim pića služi i hrana te se koristi više u značenju manjeg restorana nego krčme.

konak – yatacak yer; turcizam *konak* kod nas i danas označava *prenočište*, a nastao je od glagola *konmak – odsjesti, biti gost*⁵². U savremenom turskom jeziku *konak* se više koristi za označavanje drugog pojma: *velika kuća uglednog domaćina, sa više soba i spratova* (TDK). Zbog toga se autor u prijevodu odlučio za izraz *yatacak yer* koji potpuno opisuje ono što pojam *konak* označava u bosanskom.

ćošak – köşe; turcizam *ćošak* nastao je od tur. *köşk*⁵³. Također postoji i oblik *ćoše* koji je nastao od imenice koju je autor upotrijebio u prijevodu, *köşe*.

1.6. Hrana i piće; životinje, biljke, razne materije i materijali

*Turcizam u izvornom tekstu
na bosanskom jeziku*

*Ekvivalent u prevodu
na turski jezik*

1) jag (163)	gül yağı (115)
2) gurabije (169)	kurabiye (131)
3) patlidžan (172)	patlican (135)
4) šerbe (175)	şerbet (143)

⁴⁸ Škaljić, str. 511.

⁴⁹ ibid, str. 381.

⁵⁰ Devellioğlu, str. 578.

⁵¹ Škaljić, str. 454.

⁵² ibid, str. 414.

⁵³ ibid, str. 197.

5) somun(188)	somun (174)
6) hurma (221)	hurma (246)
7) dorat (307)	doru at (417)
8) dželep (155)	siğır sürüsü (97)
9) đubre (300)	çöplük (397)
10) pamuk (122)	pamuk (22)
ham-pamuk (219)	pamuk (241)
11) atlas (128)	atlas (37)
12) kumaš (128)	kumaş (37)
13) čoha (215)	çuha (231)

dželep – **siğır sürüsü**; turcizam *dželep* nastao je od tur. *celep* < ar. *ğalab - stado, krdo stoke* (Škaljić; 236). Autor je prilikom prijevoda prenio doslovno značenje turcizma *dželep* te se izraz *siğır sürüsü* u savremenom turskom danas koristi za imenicu *stado*. U romanu smo pronašli i primjer turcizma *dželepčija* (159), gdje je autor u turskom prijevodu odabrao imenicu *celep* (106). *Dželepčija* je trgovac stokom. Ovaj turcizam nastao je od od tur. *celepçi*. U TDK rječniku pronašli smo da imenica *celep* u savremenom turskom jeziku označava *osobu koja trguje stokom*, uz napomenu da je arhaičan izraz. U drugom primjeru koji smo pronašli u romanu za turcizam *dželepčija* (261) imamo prijevod *celepliği meslek etmek* (331).

1.7. Nazivi po osobini i apstraktne imenice

Turcizmi koji označavaju ovakve pojmove su u bosanskom jeziku razvili stilsku funkciju te se pretežno zamijenjuju sinonimima:⁵⁴

<i>Turcizam u izvornom tekstu</i>	<i>Ekvivalent u prevodu</i>
<i>na bosanskom jeziku</i>	<i>na turski jezik</i>
1) budala (154)	aptal (95)
2) dušmanin (159)	düşman (106)
3) sarhoš (187)	sarhoş (171)
4) kopilad (203)	piçler (205)
5) karandoloz (201)	kara şeytan (202)

⁵⁴ *Orijentalizmi u književnom djelu*, str. 47.

6) hrsuz (285)	hırsız (369)
7) soj (126)	soy (32)
8) busija (141)	pusu (65)
9) belaj (188)	bela (173)
10) inad (203)	inat (205)
11) vakat (204)	zaman (208)
12) surgun (225)	sürgün (253)
13) ičkija (252)	tutku (308)
14) avet (255)	hayalet (314)
15) sabur (261)	sabır (326)
16) amanet (306)	emanet (410)
17) éeif (310)	keyif (420)
18) džumbus (318)	cümbüş (438)
19) nafaka (322)	kısmet (449)
20) alem (322)	alem (449)
21) zanat (263)	meslek (336)
22) memla (221)	rutubet (246)
23) ograšje (195)	
24) odaliska (215)	

kopilad – piçler; Škaljić navodi da se riječ *kopile* u svom osnovnom obliku *kopil* javlja rano u rumunskom i u balkanskim jezicima te da je vjerovatno formirana pod tursko-tatarskim utjecajima prije dolaska Slavena na Balkansko poluostvoro.⁵⁵ Riječ *kopil* pronašli smo u TDK rječniku, sa naznakom da je argo. Sinonim je za imenicu *piç – babası belli olmayan çocuk*.

ičkija – tutku; imenica *içki* u savremenom turskom jeziku označava *alkoholno piće*. U rječniku turcizama za leksemu *ičkija* navodi se i značenje *strast za nečim*⁵⁶, a isto to značenje u savremenom turskom ima imenica *tutku* koju je autor izabrao u prijevodu. Time je pokrio značenje u kontekstu gdje je upotrijebljen turcizam *ičkija*.

⁵⁵ Škaljić, str. 415.

⁵⁶ *ibid*, str. 339.

zanat – meslek; turcizam *zanat* nastao je od tur. *sanat*⁵⁷. U turskom jeziku *sanat* i *zanaat* ne predstavljaju isto. *Sanat (umjetnost)* jeste izražavanje emocija i misli vizuelnim, formalnim i verbalnim metodama (muzika, slikanje, poezija i sl.) te primarni cilj nije zarađivanje novca. *Zanaat* je posao koji se obavlja kako bi se osigurala egzistencija, odnosno zaradio novac (npr. obučar, stolar, krojač). U bosanskom jeziku je imenica *zanat* zadržala to isto značenje. Dakle ona imenuje određena zanimanja (tur. *meslek*).

memla – rutubet; u bosanskom jeziku više se koristi oblik *mem* nego *memla*, a ovaj turcizam nastao je od perzijske imenice *nem (vlaga)*⁵⁸. I u savremenom turskom jeziku je zadržana u istom značenju. Imenica *rutubet* je njen sinonim, porijeklom je iz arapskog jezika (ar. ruṭūbet).

1.8. Nazivi vezani za pojmove iz vremena turske uprave

Ovi turcizmi se većinom markiraju kao historizmi. Njima se dočarava jedno vrijeme i prilike u njemu:

<i>Turcizam u izvornom tekstu</i>	<i>Ekvivalent u prevodu</i>
<i>na bosanskom jeziku</i>	<i>na turski jezik</i>
1) katul-ferman (293)	ferman (382)
2) berat (304)	berat (408)
3) meščema (263)	mahkeme (331)
4) miraz (252)	miras (308)
5) ajluk (305)	maaş (409)
6) timar (194)	arazi (186)
7) bejluci (201)	

Ajluk i *timar* su zadržani kao historizmi u bosanskom (tur. aylık, timar). U prijevodu na turski imamo njihove sinonime *maaş* i *arazi*.

1.9. Ostala leksika (novac, mjere i slično)

<i>Turcizam u izvornom tekstu</i>	<i>Ekvivalent u prevodu</i>
<i>na bosanskom jeziku</i>	<i>na turski jezik</i>

⁵⁷ Škaljić, str. 646.

⁵⁸ ibid, str. 456.

1) groš (201)	kuruş (202)
2) bakšiš (287)	bahşiş(370)
3) dukat (309)	duka altını (418)
4) pare (203)	para (205)
5) sat (133)	saat (47)
sahat (293)	
6) aršin (195)	arşın (190)

2. PRIDJEVI

Pridjevi su se iz orijentalnih jezika posuđivali mnogo manje od imenica. U manjoj mjeri su posuđivani pravi pridjevi, odnosno osnovni pridjevi bez derivacionog sufiksa *-li*: *taze*, *mahnit*, *rahat*⁵⁹;

“Slušao sam to lukavo-*mahnito* brbljanje, tu šeretsku otvorenost svačijeg žbira, spremnog da proda tuđe tajne (...).” (188)

“Başkasının sırlarını satmaya hazır bu kurnaz geçinen adamın *aptalca* gevezliklerini dinleyerek, uzun bir süre oyalandım.” (174)

mahnit < lud (*Škaljić: 441*); tur. **aptal** < s. sifrat zekâsı pek gelişmemiş, zekâ yoksunu, alık, ahmak, alık salık (*TDK*) / **aptal** < glup, tup, blesav (*Đinđić: 55*)

Za turcizam *mahnit*, Škaljić navodi da je nastao od *muannit* i *anut*, odnosno ar. *mua'nnid 'anûd* – *onaj koji je tvrdoglav*; od istog korijena kao *inad*⁶⁰. U osmansko-turskom rječniku zabilježena je riječ *muânid* – *inatçı, kimseye uymayan, dediği dedik*, i *muannid* sa istim značenjem uz napomenu da je nepravilna⁶¹. Na turski je ovaj pridjev preveden kao *aptalca* – *glupo, tupavo*.⁶² Turcizam *mahnit* se i danas koristi u istom značenju, za nekoga ko je lud i blesav. Vidimo kod Đinđića da se *aptal* prevodi kao glup, ali i blesav. U tom smislu možemo reći

⁵⁹ *Orijentalizmi u književnom djelu*, str. 151.

⁶⁰ Devellioğlu, str. 441.

⁶¹ *ibid*, str. 786.

⁶² *Türkçe – Sırpça Sözlük*, str. 55.

da je pridjev *aptal* donekle pokrio značenje turcizma *mahnit*. Ovaj turcizam nismo pronašli u etimologijskom rječniku Petra Skoka.

Posuđivani su pridjevi koji se u turskom jeziku izvode pomoću sufiksa *-li*: *rahmetli*⁶³, ili uz pomoć ar. adjektivnog sufiksa *-î*: *zeytuni*;

“Ali neka mu bude, neka ga vuče preko bijela svijeta onim svojim *zeytinjavim* očima, kad je mamlaz.” (269)

“Böyle budala olduktan sonra, o *zeytuni* gözlerin peşinden isterse dünyanın öbür ucuna kadar gitsin.” (345)

zeytin < maslinovo ulje, ulje uopšte (*Škaljić: 650*); tur. *zeytuni* < 1. i. eskimiş: *zeytin rengi*; 2. s. eskimiş: *bu renkte olan* (*TDK*) / *zeytuni* < maslinove boje, zelenkastomaslinast (*Đinđić: 1087*)

U Škaljićevom rječniku turcizama nalazi se pridjev *zeytini* – boje kao maslinovo ulje; tur. *zeytuni*. U prijevodu na turski, upotrijebljen je taj pridjev: *zeytun* + ar. pers. adj. suf. *-i*. I u osmasnko-turskom rječniku, kao i kod Đinđića, nalazi se isti pridjev: *zeytûnî* < *zeytin renginde olan*.⁶⁴ Riječ je o ar. sufiksu *-î* (izvorno *-iyyün*) čijim se dodavanjem izvode odnosna imena koja imaju pridjevsko ili imeničko značenje pripadnosti ili porijekla u arapskom jeziku.⁶⁵ U osmanskom jeziku se vremenom ovaj sufiks počeo dodavati ne samo na preuzete arapske i perzijske, već i na turske imenice (*altunî, demirî, kurşunî, gümüşî*), te se kasnije dodavao i na imenice latinskog porijekla (*fizikî, elektrikî*).⁶⁶ U osmanskom turskom jeziku uklanjaju se *tenvin* i *tešdid* i čita se samo dugo i (*-î*).⁶⁷ Ovdje primjećujemo da je pridjev u bosanskom nastao dodavanjem sufiksa *-(j)av* na imenicu *zeytin*.

Postoji veliki broj pridjeva koji su izvedeni iz turskih imenica, glagola, pravih pridjeva, derivirani domaćom afiksacijom dodadavnom na njihove osnove. Pronašli smo najviše pridjeva koji su nastali dodavanjem bosanskog sufiksa *-ski* na tursku imenicu. Ovakvi primjeri pridjeva sa

⁶³ *Orijentalizmi u književnom djelu*, str. 153.

⁶⁴ Devellioğlu, str. 1425.

⁶⁵ Teufik Muftić, *Gramatika arapskoga jezika*, Ljiljan, Sarajevo, 1998, str. 182.

⁶⁶ Enfel Doğan, “Türkiye türkçesinde nispet ekini karşılama yolları”, str. 2. (dostupno online na: http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/Enfel_01.pdf; zadnja posjeta 26.08. u 13: 23).

⁶⁷ http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/Enfel_01.pdf str. 3.

turskom imenicom u osnovi pokazuju da su te riječi postale sastavni dio bosanskog jezika u tolikoj mjeri da su iz njih izvedeni pridjevi kao što se izvode iz bosanskih imenica. U bosanskom jeziku riječ je o prisvojnim pridjevima: šejtanski, inadžijski, avetinjski, šeretski, čaršijski, hajdučki, derviški, mevlevijski, bajramski, arnautski, tekijski, džamijski, safijanski, nanuldžijski, zanatlijski, sakadžijski, džehenemski i dr. Kako u svojoj knjizi navodi Vajzović, pridjevi na sufiks *-ski* se često javljaju i u funkciji priloga⁶⁸, ali mi nismo pronašli takav primjer.

1) “... tu *šeretsku* otvorenost svačijeg žbira, spremnog da proda tuđe tajne (...).” (188)

“Başkasının sırlarını satmaya hazır bu *kurnaz* geçinen adamın aptalca gevezeliklerini dinleyerek, uzun bir süre oyalandım.” (174)

šeret < 1. kao imenica: lukavac, 2. kao pridjev: lukav, podmukao (Škaljić: 586); tur. kurnaz < s. kolay kanmayan, başkalarını kandırmasını ve ufak tefek oyunlarla amacına erişmesini beceren, açığöz, hin (TDK) / kurnaz < lukav, prepeden (Đinđić: 639)

Kao što je gore navedeno, turcizam *šeret* se može koristiti i kao imenica i kao pridjev, a ovdje je imenica *šeret* primila sufiks *-ski* < *šeretski*. Nastao je od *şerret*, *şirret* – *udarljiv*, *nemiran*, *neposlušan*, *tvrdoglav*, odnosno od *ar. šarr*, *šarra* – *zlo*.⁶⁹ Devellioğlu bilježi lekseme *şerr* – *fenâ*, *fenâlık eden adam*, *kötü adam*⁷⁰ i *şirret* – *geçimsiz*, *hırçın*, *huysuz*, *kavgacı*.⁷¹ Kao prijevodni ekvivalent za ovaj pridjev odabran je pridjev *kurnaz* koji u savremenom turskom potpuno pokriva značenje ovog turcizma. Iako Đinđić u rječniku također bilježi leksemu *şirret* – *svadljiv*, *inadžija* (Đinđić: 920), imenica *kurnaz* je danas mnogo frekventnija te bi to mogao biti jedan od razloga zbog čega ju je prevodilac upotrijebio umjesto imenice *şirret*.

“(...) onda je pisanje nemilosrdno iscjeđenje, *šejtanski* posao, i možda bi najbolje bilo slomiti trščano pero pažljivo zarezano na vrhu, (...).” (122)

“(...)yazmak; insafsız bir izleyiş, *şeytanca* bir iştir.” (21)

šejtan < đavo, vrug (Škaljić: 584); tur. şeytan < 1. i. kötü düşünceli, kötü niyetli kimse, 2. s. çok kurnaz, uyanık (kimse) (TDK)

⁶⁸ *Orijentalizmi u književnom djelu*, str. 152.

⁶⁹ Škaljić, str. 586.

⁷⁰ Devellioğlu, str. 1188.

⁷¹ *ibid*, str. 1198.

Pridjev *šejtanski* preveden je istom leksemom, s tim što je imenica *şeytan* primila sufiks – *ca* koji u turskom jeziku služi za tvorbu pridjeva i priloga od imenica.

2) “Moje suprostavljanje joj je izgledalo glupo i *inadžijsko*.” (131)

“Benim karşı koymam aptallık, *inatçılık gibi* görünüyordu ona.” (42)

inadžija < kapriciozan čovjek; svađalica (Škaljić: 346) ; tur. inatçı < ayak direyen, inat eden, anut, muannit, direngen (TDK) / inatçı < inadžija, tvrdoglav, samovoljan (Đinđić:

U prijevodu na turski imamo imenicu *inat-çı-lık + gibi*, postpozicija koja služi za izražavanje poređenja po kvaliteti i osobini. Riječ je arapska, *inad*. U savremenom turskom ona je postala *inat*, a kod nas je prisutna u oba oblika, i *inad* i *inat*. U našem jeziku *inadžija* je oblik koji je čak posve izgubio finalni korijenski konsonant i sufiks *-ci* dolazi direktno na osnovu koja se (nakon navedenog gubljenja konsonanta) završava na vokal.

U sljedećim primjerima pridjevi izvedeni iz imenice u bosanskom označavaju kategoriju imenice koju determiniraju. Zbog toga u prijevodu na turskom jeziku imamo drugu genitivnu vezu, gdje je turcizam, odnosno bosanski pridjev preveden istom imenicom u savremenom turskom koja je prvi član druge genitivne veze i determinira kategoriju drugog člana:

3) “Ne cijenim mnogo njenog brata, površan je, lakomislen, čudan, ali i da je gori nego što jest, kako ću se opravdati pred sobom ako ovoj bezobzirnoj ženi pomognem u ovoj *hajdučkoj* pljački?” (132)

“Ama odluğundan daha kötü bile olsa, bu saygısız kadının tertip edeceği *eşkiya soygununa* yardım etmem için yeterli bir sebep değil ki bu.” (45)

hajduk < odmetnik od vlasti, drumski razbojnik, lopov (Škaljić: 300); tur. eşkiya < i. dağda, kırda yol kesen hırsızlar, haydutlar (TDK) / eşkiya < razbojnici, banditi (Đinđić: 347)

Imenica *hajduk* porijeklom je iz mađarskog⁷², nastala od *haydud – dağ hırsızı* (Devellioğlu: 412). Imenica *haydut* u turskom jeziku danas označava naoružanog razbojnika:

⁷² Škaljić, str. 300; Devellioğlu, str. 412.

haydut – i. silahlı soygun yapan, yol kesen kimse (TDK). Zbog toga prevodilac u prijevodu bira imenicu *eşkiya*. I u turskom prijevodu *Tvrđave* imenica *hayduk* prevedena je na isti način.⁷³

4) “U početku sam s pažnjom pratio njen namjerno tihi glas, boje zurne, i slušao govor što je ličio na vez, na nizanje bisera, riječima i sklopom sasvim drukčijim od *čaršijskog*, (...)”. (127)
“Başlangıçta, zurna sesini andıran, kasten alçaltılmış sesini dikkatle izliyor; örgüye, inci dizisine benzeyen, kelime ve cümle kuruluşları *çarşı dilinden* tamamen farklı olan yıllanmış eski odaların kokusunu taşıyan konuşmasını dinliyordum.” (33)

5) “Şta traži u ovoj tişini svetog mjesta, u tvrdim okovima *derviškog* reda (...)”. (136)
“Bu kutsal yerin sessizliğinde, *dervişlik düzeninin* katı koşulları arasında ne işi vardı Molla Yusuf’un?” (55)

„Şejh sam tekije *mevlevijskog* reda (...)“. (122)

“*Mevlevi tekkesinin* şeyhiyim.” (22)

„On pripada *bajramskom* redu.“ (135)

“Onun *Bayramı tarikatından* olduğunu biliyor musun?” (53)

6) “Ali nije smio da se makne, koraci su u trku prošli pored kapije, protutnjali kaldrmom, pa se utišali kod okuke u sutjesci, tu je *arnautska* straža, sigurno su goniooci pitali za ovog što stoji razapet na vratima.” (139-140)

“Kapı yanından hızla geçen ayak sesleri bir süre daha kaldırımlar üzerinde duyulduktan sonra, *Arnavut nöbetçilerinin* bulunduğu Sutyaska Irmağı’na sapan dönemece varınca kesildi.” (60)

U ovom primjeru gubi se glas *v*: *arnavut* < *arnaut*. Kada se u orijentalizmima glas *v* nađe u intervokalnoj poziciji *a-u*, on se gubi u savremenom standardnom jeziku.⁷⁴

7) “Preko cijele širine vrta vidio sam na ploči dovratka jednu njegovu bosu nogu, i lice bjelje od *tekijskog* zida.” (140)

⁷³ *Studija; Bosanski turcizmi u turskom prevodu Tvrđave*, str. 340.

⁷⁴ *Orijentalizmi u književnom djelu*, str. 103.

“Bahçenin bütün genişliğinden, bu adamın eşik taşının üstüne basan çıplak ayağı ile *tekke duvarından* daha beyaz olan yüzünü görüyordum.” (60)

„Kad sam se vratio iz džamije, nesmiren jutarnjom molitvom, zatekao sam u *tekijskoj* bašči stražare s Mula-Jusufom.“ (148)

“Sabah namazını kıldığım camiden durulmamış olarak döndüğüm *tekke avlusunda* zaptiyelerle Molla Yusuf’a rastladım.” (80)

8) “Drago mi je što je podne blizu , što neću ostati sam, odvojiću se molitvom od današnjeg dana, ostaviću mučnu misao pred *džamijskim* vratima, čekaće me sigurno, ali ću bar neko vrijeme biti bez nje.” (159)

“Öğle vaktinin yaklaştığına, yalnızlıktan kurtulacağına, kendimi duaya vererek bu günden uzaklaşacağıma, sıkıntılı düşüncelerimi *cami kapısı* önünde bırakacağıma sevinşiyordum.” (107)

9) “Na klupi je ležao Hasanov poklon: Abul Faradžova “Knjiga priča”, u skupocjenim koricama od *safijanske* kože, sa četiri zlatne ptice na uglovima.” (169)

“Sıranın üzerinde Hasan’ın bana hediye olarak getirdiği, en iyi *sahtiyan derisinden* yapılmış, kapağında dört altın kuş bulunan Ebu’l – Ferec’in *Hikayeler Kitabı* duruyordu.” (131)

Ovdje je glas *h* zamijenjen glasom *f*, a *t* se izgubilo: *sahtiyan* < *safijan*. U Škaljićevom rječniku turcizama zabilježena je još i kao *sahtijan*, *saftijan*, *saktijan*, *taftijan*⁷⁵.

10) „Prošao sam pored džamije na ćošku Hasanova sokaka, prošao pored medrese što se nije vidjela iza zida, prošao *nanuldžijski* sokak, došao do kožara, iščilio je Latinkin miris, blijedila je misao o Hasanu, koračao mimo *zanatlijskih* radnji i zanačija što su mirno radili svoj posao, počinjala je granica moje vlastite brige i puta u nepoznato.“ (182)

“Hasan’ların sokağının köşesindeki camiden, duvarların ardında kalan medreseden ve *naluncular sokağından* geçtikten sonra, dericiler çarşısına geldiğimde, Latin kadının o güzel

⁷⁵ Škaljić, str. 542.

kokusu uçmuş; Hasan hakkındaki düşüncelerim sararmış; kendi derdimle bilinmeyene doğru uyanan yolumun sınırı başlamıştı.” (159)

Česta pojava je zamjena suglasnika *l* i *n*, a ovdje se to desilo na dva mjesta: tur. *nalin* < bos. *nanule*; *l* > *n*, *n* > *l*.⁷⁶ Za drugi pridjev *zanatlijski*, u ovom primjeru nemamo prijevod na turski.

11) “I šta može da zna čovjek – vapió je plačnim glasom – koji lunja po svu noć, umoran kao *sakadžijski* konj, i jedva čeka da se uvuče u svoju siromašnu kućicu i pod svoj poderani jorgan.” (204)

“Bütün gece, *saka beygiri* gibi sokak sokak dolaşip yorgun düştükten sonra, yoksul evindeki yırtık yorganın altına girerek serileceği anı sabırsızlıkla bekleyen bir insanın bileceği şey olabilirmiş ki?” (208)

12) „Primiću i miraz uz nju, svakako je sve tuđe, preuzeću makar hiljadu godina tvoje *džehenemske* vatre, biće ti lakše.“ (252)

“Senin de üzerinden en azından bin yıl *cehennem ateşinde* yanma payını alacağımdan, hafiflemiş olacaksın.” (308)

Pridjevi nastali dodavanjem sufiksa *-an/-en*, *-ni* : *mermeran*, *bakren*, *sedefan*, *kadifen*, *bezni*, *atlasni*. Radi se o pridjevima izvedenim iz gradivnih imenica. U turskom jeziku su to imenički determinatori u trećoj genitivnoj vezi, odnosno imenice koje imaju funkciju atributa. Nazivaju se još imeničkim atributima. Njima se izražavaju materije od kojih je nešto napravljeno.⁷⁷ U primjerima pronađenim u korpusu možemo vidjeti kako se pridjevi izvedeni iz gradivnih imenica u bosanskom jeziku prevode trećom genitivnom vezom u turskom jeziku.

1) “(...) a druga je ležala na njoj, priljubljena, utišana, osluškujući nečujno pucketanje glatkog kumaša nad okruglim *mermernim* koljenom.“ (128)

“(...) öteki, onun üstüne yapışmış, yuvarlık *mermer* dizin üzerindeki kumaşın hışırtısını dinleyerek sessizce yatıyordu.” (37)

⁷⁶ *Orijentalizmi u književnom djelu*, str. 101.

⁷⁷ Ekrem Čaušević, *Gramatika suvremenoga turskog jezika*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1996, str. 107.

mermer < mramor (Škaljić: 460) ; tur. mermer < 1. i. kireç taşı; 2. s. bu taştan yapılmış (TDK) / mermer < mermer, mramor (Đinđić: 687)

U primjeru na bosanskom jeziku imamo gradivnu imenicu *mermer* iz koje izveden pridjev: *mermerno* koljeno. U turskom jeziku taj je pridjev preveden istom imenicom koja je član treće genitivne veze: *mermer diz*.

2) „Ovo je moja državina, pohabani ćilimi, *bakreni* svijećnjaci, mihrab gdje klanjam pred ljudima pogruženim na koljenima, (...).“ (160)

“Tavı dökülmüş kilimleri, *bakır* şamdanları, namaz kıldırduğım mihrabı ile burası kendi evim gibiydi; (...).” (108)

bakar < 1. metal, 2. bakreno posuđe (Škaljić: 115); tur. bakır < 1. i. kızıl renkli element, 2. s. bu elementten yapılmış (TDK) / bakır < 1. bakar, 2. bakarni, od bakra (Đinđić:103)

U Vukovim rječnicima turcizama zabilježen je pridjev *bakren* u takvom obliku, ali se kasnije u Škaljićevom rječniku ne pojavljuje⁷⁸. U turskom imamo leksemu *bakır* koja kao imenica označava vrstu metala, a kada je u funkciji atributa, onda označava da je predmet označen imenicom kojoj je ovaj pridjev pridodat napravljen od bakra.

3) “(...) rukom dodirujem *sedefnu* kuglicu biserka (...).” (150)

“(...) elimle inci tanelerinin *sedef* yuvarlaklıklarına dokunuyor (...).” (85)

“*Sedefni* zubi su joj blistali u smijehu: nije se na njoj vidjela ni zbunjenost, ni stid.” (275)

“Gülerken dişleri *sedef gibi* parlıyordu; şaşırdığını, utandığını gösteren hiçbir belirti yoktu kadında. (350)

sedef < unutrašnja strana ljuštore biserne školjke koja se sastoji od bijelih sjajnih slojeva (Škaljić: 553); tur. sedef < 1. i. pırlıtlı, beyaz, sert bir madde, 2. s. bu maddeden yapılmış veya bu madde ile süslenmiş (TDK) / sedef < 1. sedef, 2. sedefni, od sedefa (Đinđić: 845)

Pridjev *sedefan* je na turski preveden na dva načina: u prvoj rečenici riječ je o trećoj genitivnoj vezi, dok u drugoj rečenici imamo izraženo poređenje, odnosno imenicu *sedef* sa postpozicijom *gibi*, *sedef gibi* – *poput sedefa*. U turskom jeziku je na ovom mjestu nužno

⁷⁸ Peco, str. 37.

iskazivanje poređenja zbog toga što zub ne može biti od sedefa, za razliku od zlatnog zuba koji se zaista može imati. Zbog toga je moguće reći *altın diş*, ali ne i *sedef diş*, već *sedef gibi diş*.

- 4) „Kad sam dojurio, zasopljen, na kaldrmi je ležao mladić, u okrvavljenoj *beznoj* košulji. (297)

“Var gücümü harcayarak öne geçince, *bez gömleği* kana bulanmış bir delikanlının kaldırımın üzerinde yattağını gördüm.” (392)

bez < platno, pamučno platno (Škaljić: 140); tur. bez < 1. i. pamuk veya keten ipliğinden yapılan dokuma, çaput, 2. s. kumaş veya dokumadan yapılmış (TDK) / bez < 1. platno, bez, pamučno platno, krpa, komad platna (Đinđić: 136)

Ova leksema je porijeklom iz arapskog, Devellioğlu je bilježi u svom rječniku: *bezz < pamuktan veya ketenden yapılmış dokuma*⁷⁹. U rječniku turcizama zabilježen je i pridjev *bezli – bezni, od beza*.⁸⁰ Na turski je prevedena istom imenicom koja je determinator za upravni član treće genitivne veze, imenicu *gömlek*.

- 5) “(...) i ako sam je mrzio u tom času , bilo je to zato što su njena *kadifena* haljina i njena djevojačka puna usta i zreli mazni glas važniji od mene i moje muke.” (182)
“(...) sırf onun uzun *kadife* elbisesinin, bir genç kıızı andıran etli dudaklarının, yumuşak, olgun sesinin, beni ve derdimi önemsemeyecek kadar önemsenmesindendi.” (158)

kadifa < svilena baršunasta tkanina (Škaljić: 378); tur. kadife < 1. i. parlak, yumuşak kumaş, velur, 2. s. bu kumaştan yapılmış, bu kumaşla kaplanmış (TDK) / kadife < kadifa, baršun (Đinđić: 536)

Imenica *kadifa* koju navodi Škaljić u svom rječniku nastala je od tur. *kadife*, odnosno ar. *qatifa*⁸¹. Na turski je prevedena istom leksemom *kadife*, koja može biti i imenica i pridjev u turskom jeziku.

- 6) „Onda su se bez žurbe razdvajale, kao da su se dogovorile, i samo trenutak lebdjele, tražeći se, pa nježno padale, poput zaljubljenih ptica, na *atlasno* koljeno, opet zagrljene, nerazdvojne, srećne u svom sastavljenom ćutanju.“ (128)

⁷⁹ Devellioğlu, str. 123.

⁸⁰ Škaljić, str. 141.

⁸¹ ibid, str. 378.

“Derken söz birliđi etmiş gibi acelesiz ayırılıyor, birbirlerini arayarak bir an havada süzülüyor, sonra aşık kuşlar gibi nazik bir şekilde *atlas* dizlerin üzerine düşüyor (...) .”
(36;37)

atlas /atlaz < sjajna svilena tkanina, vrsta kumaša (Škaljić: 104); tur. atlas < i. yüzü parlak, sık dokunmuş bir ipekli kumaş türü, saten (TDK) / atlas < atlas (Đinđić: 80)

Turcizam *atlas* nastao je od iste lekseme u turskom, odnosno osmanskome jeziku, koja je porijeklom iz arapskog : *atlas < 1. a. i. üstü ipek, altı pamuk kumaş. 2. s. düz, havasız, tüysüz.*⁸² Iako možemo primijetiti da se u osmansko-turskom rječniku navodi i kao pridjev i kao imenica, kod Škaljića je ona samo zabilježena kao imenica. Kao imenicu smo je pronašli i u TDK rječniku i kod Đinđića. Škaljić pokazuje da se u našem jeziku koristila ko imenica i da ljudima, kada kažu atlas, nije trebalo više dodavati opštu imenicu u značenju *kumaş*. U osmansko-turskom koristila se riječ u funkciji pridjeva. U savremenom turskom više se ne koristi kao pridjev zato što je ta vrsta platna zamijenjena drugima, a samim tim je i riječ potisnuta iz upotrebe. Naime, njene funkcije pokazuju da se potiskuje iz upotrebe, ona je i u turskom, kao u bosanskom, arhaizam.

2.1. Glagolski pridjevi

Glagolski pridjevi se u bosanskom jeziku tvore od infinitivne ili prezentske osnove glagola. U korpusu smo pronašli dva primjera:

- 1) “Zaista, radnje i trgovine su bile *zamandaljene*, kapci spuštene, lokoti čvrsto uglavljeni, ni za najsvetijeg blagdana nije tako pusto. “ (293)
“Gerçekten dükkanların hepsinin kepenklerini tamamen *kapanmış*, kapılarına kilit üstüne kilit vurulmuştu.” (384)

zamandaliti < zatvoriti vrata madalom, izv. od madal, mandaliti (Škaljić: 646); tur. kapanmak < kapalı duruma gelmek (TDK) / kapanmak < pass. od kapamak – zatvoren (Đinđić: 551)

Pridjev *zamandaljen* jeste zapravo glagolski pridjev trpni, a izvodi se dodavanjem sufiksa *-(j)en* na glagolsku osnovu glagola *zamandaliti*: gl. osnova *zamandal* + *-(j)en*. Na turski je preveden participiom na *-miş* koji u ovom primjeru ima atributivnu funkciju: *kapan+miş* –

⁸² Develliođlu, str. 64.

zatvoren. Također treba spomenuti da u savremenom turskom postoji glagol *mandallamak* < *kapı, pencere kanadını mandalla tutturmak* (TDK). I kod Đinđića nalazimo isti glagol: *mandallamak* – *zamandaliti, zatvoriti, staviti zasun, pričvrstiti štipaljka (veš)* ⁸³. Njegova upotreba je danas rijetka kao i korištenje mandala za zatvaranje vrata i prozora. Postoji mogućnost da se iz tog razloga autor prilikom prijevoda odlučio za glagol *kapanmak*.

2) “U potpunoj tišini čuli su se koraci *kaldrmisanım* hodnikom, (...)” (152)

“Sessizlik içindeki *koridorun taş zemini* üzerinde ayak sesleri duyuldu.” (88)

kaldrmisati < **postavlјati kaldrmu, izv. od kaldrma – kamenom popločan put ili avlija (Škaljić: 387) tur. taş < 1. i. kimyasal veya fiziksel durumu değişiklikler gösteren, rengini içindeki maden, tuz ve oksitlerden alan sert ve katı madde, 2. s. bu maddeden yapılmış, bu maddeden oluşmuş (TDK) / taş < kamen; zemin < zemlja, tlo (Đinđić: 942, 1085)**

Kao u prethodnom primjeru, ovdje imamo glagolski pridjev trpni od glagola *kaldrmisati* – *kaldrmisan*. Prilikom prijevoda na turski, upotrijebljene su dvije imenice *taş* i *zemin* koje čine jednu frazu (treću genitivnu vezu). Imenica *kaldırım* od koje je nastao pomenuti turcizam, u savremenom turskom jeziku koristi se više u drugom značenju : *i. yaya kaldırımı* (TDK), *staza za pješake, odnosno trotoar; 1. kaldrma, 2. trotoar* (Đinđić: 541). TDK rječnik nudi i drugo značenje za ovu imenicu : *i. eskimiş – yollarda taşlarla yapılan döşeme*. Dakle, njeno značenje koje je imala prije danas je u turskom jeziku potisnuto i koristi se kao arhaičan izraz. Zbog toga je u prijevodu odabrana fraza *taş zemin* koja danas označava ono što nazivamo *kaldrmom* u bosanskom jeziku. (Budući da smo ranije naišli na primjere gdje je imenica *kaldrma* prevedena kao *kaldırım*, moguće je da se ovdje pod *kaldrmisan* misli na *kameni hodnik*, pa je zato preveden *taş zemin*.)

3. GLAGOLI

Glagoli su vrsta riječi koja se najmanje posuđuje iz drugog jezika. Kada je riječ o turcizmima u bosanskom jeziku, uglavnom se radi o tome da posuđena riječ u nekom svom obliku čini jedan dio glagolske sintagme (*dovu učiniti, mukajet biti, muştuluk dati, haber uzeti*) ili

⁸³ Türkçe – Sırpça Sözlük, str. 672.

glagolske leksičke morfeme (*uvakufiti, kahvenisati, ašikovati*). Glagoli u bosanskom jeziku koji u sebi sadrže turcizam imaju ove tvorbene karakteristike:

a) turska imenica + glagol (u)činiti: *sevap učiniti*;

1) „Između razgovora o smrti i raju, smjestio bih negdje riječ kojom bih tražio milost za njega, možda bi pomoglo, možda bi ***učinio sevap***, pred veliki put o kome ništa ne znamo, možda bi podigao sebi zadužbinu.“ (127)

„Bu işler belli olmaz, ihtiyarla ölüm ve cennet üzerine konuşurken, kardeşim için merhametine sığındığımı belirten bir sözü laf arasına sıkıştırdım mı, bakarsınız adamcağız, hakkında hiçbir şey bilmediğimiz o büyük yolculuğundan önce bir ***sevap işlemek*** ister ve bize yardım ediverir.“ (33)

Sevap jeste dobro djelo koje zaslužuje Božiju nagradu, odnosno nagrada za dobro djelo. Ova imenica se danas često koristi u bosanskom jeziku, kako sama tako i u sastavu glagolske sintagme sa bosanskim galgolom *učiniti*. Prijevodni ekvivalent u savremenom turskom je glagol *sevap kazanmak (veya işlemek) – hayırlı bir davranışta bulunmak* (TDK), *sevap etmek/işlemek/kazanmak – učiniti sevap, učiniti dobro djelo* (Đinđić: 856). U našem jeziku se može čuti i oblik *osevapiti*, nastao dodavanjem sufiksa *-iti* i prefiksa *-o* koji označava svršenost glagolske radnje.

b) dodavanjem sufiksa – *iti* tvore se glagoli od imenica i pridjeva: *šenlučiti*;

2) „Zamišljam šejha Ahmeda Nurudina tako preobraženog, kako putuje drumovima, ***šenluči*** po hanovima, kroti divlje konje, psuje, govori o ženama, (...) .“ (176)

“Şeyh Ahmet Nurettin’i böyle değişmiş, yolculuklara çıkan, hanlarda ***eğlenceler düzenleyen***, (...) bir insan olarak hayalimde canlandırmaya çalışıyor, bir türlü beceremiyordum. ., (145)

„Možemo da odemo i u Hasanov sokak, ako hoću, Hasan ***šenluči***, doveo je svirače, staćemo gdjegod ukraj i slušati, nije to grijeh, a može da razgali svačiju dušu, pa i dervišku.“ (188)

“Hasan evine çalgıcıları getirmiş, ***şenlik yapıyormuş***.” (174)

U navedenim primjerima spominje se glagol *şenlučiti – provoditi veselje, slaviti, veseliti se*⁸⁴. Pronašli smo u korpusu dva primjera sa ovim glagolom, prevednim na turski jezik na dva načina. Zanimljivo je da u turskom prevodu imamo kompozitni glagol (*şenlik yapmak*), dok je to u bosanskom izvedeni glagol predstavljen jednom leksemom (*şenlučiti*). U prvom primjeru je preveden proparticipom *eğlenceler düzenleyen*; *eğlence – zabava, razonoda, veselje, provod*⁸⁵; *düzenlemek – organizovati, prirediti, pripremiti*⁸⁶; *yapmak, hazırlamak*⁸⁷ < *eğlenceler düzenleyen* - onaj koji priređuje zabave. U drugoj rečenici prevod je *şenlik yapmak – prirediti veselje, veseliti se, şenlučiti, slaviti*⁸⁸. U savremenom turskom imenica *eğlence* označava sve vrste zabave, a ne samo onu uz muziku što je više karakteristično za imenicu *şenlik* koja danas označava također praznik ili festival.

Pojedini glagoli u bosanskom jeziku imaju prefiks kojim se označava svršenost glagolske radnje. Kada je jednom izveden glagol koji morfološki odgovara strukturi glagola u jeziku koji je primio turcizam, takav glagol može podlijegati i drugim modelima derivacije, kao i izvorni (domaći) glagoli: *uvakufiti*;

3) “Oporavivši se toliko da smrt više nije izgledala suviše blizu, otac nije pristao da se sav imetak *uvakufi* (...).” (263)

“Sağlığı düzelen Hasan’ın babası ölümü unutmmuş, mallarının tümünün *vakıf haline getirilmesi* fikrine itiraz etmişti.” (333)

U Škaljićevom rječniku turcizama, glagol *uvakufiti* prevodi se kao *zavještati, dati u vakuf imovinu*⁸⁹. Turcizam *vakuf* je arapskog porijekla, ar. *waqf* – osnovno značenje *zaustaviti, zadržati*⁹⁰. U osmansko-turskom rječniku zabilježeno je to isto značenje: *vakf – durdurma, alıkoyma*, ali i sljedeća značenja: *ayırma, bağlama; bir malı veya mülkü-satılmamak kaydıyla bir hayır işine bağışlama, bırakma*⁹¹. Možemo vidjeti kako je ova leksema vremenom u osmanskom turskom proširila svoje osnovno značenje iz arapskog jezika, odnosno počela označavati konkretan pojam (ono što se izdvaja od imovine radi dobra). U savremenom turskom jeziku

⁸⁴ Škaljić, str. 585.

⁸⁵ Türkçe – Sırpça Sözlük, str. 327.

⁸⁶ ibid, str. 321.

⁸⁷ *Türkçe Sözlük*, 11. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011. (dostupno online na: <http://sozluk.gov.tr/>).

⁸⁸ Türkçe – Sırpça Sözlük, str. 915.

⁸⁹ Škaljić, str. 634.

⁹⁰ ibid, str. 637.

⁹¹ Devellioğlu, str. 1363.

također je zadržano isto značenje: *vakıf – Bir hizmetin gelecekte de yapılması için belli şartlarla ve resmî bir yolla ayrılarak bir topluluk veya bir kimse tarafından bırakılan mülk, para*⁹²/ *vakuf, muslimanska zadužbina, muslimanska vjerska imovina, fondacija*⁹³. Glagol *uvakufiti* na turski jezik preveden je frazom *vakıf haline getirilme*. U njenom sastavu imamo imenicu *vakıf* i glagolsku imenicu od kompozitnog glagola *haline getirmek/getirilmek*. Prevodi se kao *pretvoriti (se)*, te bi slijedom toga ova fraza značila *pretvaranje u vakuf*.

c) sufiksi -ovati, -isati, -ati tvore od imenice glagole: ašikovati;

4) “Jest. Da ste *ašikovali*.” (323)

“Savaşa gitmeden önce annemle *sözlüymüşsünüz*.” (450)

Glagol *ašikovati* nastao je dodavanjem sufiksa *-ovati* na imenicu *ašik*, a Škaljić nudi sljedeće značenje: *voditi ljubavni razgovor, udvaranje između momka i djevojke*⁹⁴. Turcizam *ašik* koji je u osnovi pomenutog glagola preveden je kao *ljubav, ljubavni zanos; čežnja za nečim*⁹⁵. Porijeklom je iz arapskog jezika, nastao od glagola *‘išq – ljubiti, voljeti*⁹⁶. Devellioğlu navodi isto značenje: *âşık - birine, bir şeye tutkun, imre, emre*.⁹⁷ U savremenom turskom imamo *âşık – zaljubljen, zaljubljenik; âşık olmak – zaljubiti se, biti zaljubljen*⁹⁸.

U romanu je ovaj glagol na turski jezik preveden glagolom *sözlemek – evlendirmek üzere söz kesmek (TDK) / söz kesmek – brzo se sporazumjeti (za brak, kupovinu)*⁹⁹. U originalu se kod Selimovića govori o ljubavi između dvoje mladih, Nurudina i njegove jedine ljubavi koja ga je čekala, ali nije dočekala. Voljeli su se i namjeravali vjenčati kada se on vrati iz vojske. Sve se na kraju drugačije završilo, ona se udala za drugog prije njegovog povratka. Iz konteksta se zaključuje da su se šejh Nurudin i njegova draga obećali jedno drugom, to je bilo ozbiljnije od ljubavnih razgovora i udvaranja (što se danas smatra pod ašikovanjem). Pretpostavljamo da je to razlog zbog čega se autor odlučio da u prijevodu na turski upotrijebi glagol *sözlemek*, a ne *âşık olmak*.

⁹² <http://sozluk.gov.tr/>

⁹³ Türkçe – Sırpça Sözlük, str. 1017.

⁹⁴ Škaljić, str. 103.

⁹⁵ ibid.

⁹⁶ ibid.

⁹⁷ Devellioğlu, str. 59.

⁹⁸ Türkçe – Sırpça Sözlük, str. 73.

⁹⁹ ibid, str. 888.

- d) **turska imenica + pomoćni glagol biti/imati: *kadar biti, adet biti, merak imati***;¹⁰⁰
- e) **fraze gdje je imenica preuzeta onakva kakva jeste, a glagol uz nju preveden na bosanski: *izun uzeti, selam dati, čador razapeti***;¹⁰¹
- f) **izvedeni od turskih glagola: *begenisati, kutarisati, durati***;¹⁰²

U korpusu nismo naišli na modele glagola ovakvih tvorbi.

Sljedeći tvorbeni oblici glagola ne spominju se u literaturi, ali smo ih odlučili uvrstiti zbog načina na koji su prevedeni u turskom jeziku:

- **turska imenica + glagol postati: *postati kiridžija, postati jatak***;

- 5) „A onda je *postao kiridžija* (u glasu joj je gađenje, gotovo užas) dogoni stoku iz Vlaške, iz Srbije, i odgoni u Dalmaciju i Austriju, za druge trgovce, kao pretrga, tuđi sluga.“ (130)
 „Bütün bunlar yetemiyormuş gibi, şimdi de *kiracılığa başlamış*.“ (40)

U ovom primjeru, glagolska sintagma na bosanskom jeziku *postati kiridžija* se sastoji od imenice *kiridžija* – *onaj koji s konjima i kolima prevozi robu uz nagradu*¹⁰³ i glagola *postati*. Značenje te sintagme jeste *početi baviti se nekim poslom*. Prilikom prijevoda na turski jezik, upotrijebljena je sintagma *kiracılığa başlamak*. Imenica je primila denominalni sufiks *-lik* te je na taj način derivirana nova imenica koja označava naziv zanimanja: *kiracı – kiridžija, kirijaş, vozar uz nagradu; kiracılık – kiridžiluk, kirijaşenje*¹⁰⁴; *kiracı olma durumu*¹⁰⁵. Glagol *başlamak* sa imenicom takvoga značenja u dativu izražava značenje koje glagolska sintagma *postati kiridžija* ima u bosanskom jeziku. U semantičkom smislu, odabrana glagolska sintagma u turskom prijevodu u potpunosti pokriva sintagmu u bosanskom jeziku. *Kiridžija* označava jedno izumrlo zanimanje koje više ne postoji u savremenim uvjetima života, ostalo je u prošlosti. Tako je i riječ koja ga označava ostala u prošlosti. U savremenom turskom i bosanskom jeziku zadržana je kao historizam, te je zbog toga nalazimo u istom obliku u oba jezika.

¹⁰⁰ Kerima Filan, "Boşnakça'da Türkçe Kelimeler – Fiiller Üzerine", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 2002/I., Ankara, 2006, str. 33. (dalje kao: Fiiller Üzerine).

¹⁰¹ Fiiller Üzerine, str. 37.

¹⁰² ibid, str. 35.

¹⁰³ Škaljić, str. 409.

¹⁰⁴ Türkçe – Sırpça Sözlük, str. 607.

¹⁰⁵ <http://sozluk.gov.tr/>

6) „(...) *postao sam jatak* razbojnika (...).“ (148)

“(...) eşkıyalara *yataklık ediyordum.*” (82)

Sličan primjer prethodnom, sintagma sastavljena od glagola *postati* i turske imenice *jatak* – *onaj koji pomaže i skriva hajduke i odmetnike od vlasti*¹⁰⁶. Turcizam *jatak* se i danas često može čuti u istom značenju. U prijevodu na turski upotrijebljena je ista imenica sa denominalnim sufiskom – *lik* koja je u sastavu kompozitnog glagola: *yataklık – jatakovanje, prikrivanje odmetnika; yataklık etmek - jatakovati, prikrivati*¹⁰⁷; *yataklık yapmak (veya etmek) < suçluları gizlice barındırmak, suçlulara yardım etmek* (TDK). Jedno od značenja imenice *yatak* u savremenom turskom jeziku jeste *tajno sklonište*¹⁰⁸; *gizli barınak veya bir suçluyu gizlice barındıran yer*¹⁰⁹.

7) “A ti *tjeraš šegu* sa mnom, ili želiš da me naljutiš.“ (190)

“Siz ise *şaka ediyor* ya da beni kızdırmak istiyorsunuz.” (177)

Turcizam *šega* u Škaljićevom rječniku zabilježena je kao *šala, smijurija, komedija*¹¹⁰, a nastala je od tur. *şaka – šala, pošalica*, odnosno ar. *şaqā – nesreća*¹¹¹. U savremenom turskom imamo imenicu *şaka*, odnosno glagol *şaka etmek* u istom značenju (šaliti se). Treba napomenuti fonološke promjene do kojih je došlo, *şaka > šega*; vokal *a* zamijenjen je u vokalom *e*, a konsonant *k* zamijenjen konsonantom *g*.

Kada govorimo o ostalim vrstama riječi, treba spomenuti da su se najmanje posuđivale one nepromjenjive (prilozi, riječce, veznici). U nastavku možemo vidjeti koje od njih su ušle u naš jezik i zadržale se do danas u svakodnevnoj upotrebi te kako se prevode na savremeni turski.

4. PRILOZI

1) “A moglo bi se ticati mnogih, samo on ne voli da govori, pogotovu ako je *badava*: što da čovjek gubi vrijeme uzalud?” (188)

“Ama onun ağzı sıkıymış, hele *bedava* olunca, konuşmayı hiç sevmezmiş.”(173)

¹⁰⁶ Škaljić, str. 64.

¹⁰⁷ Türkçe – Sırpça Sözlük, str. 1049.

¹⁰⁸ ibid.

¹⁰⁹ <http://sozluk.gov.tr/>

¹¹⁰ Škaljić, str. 582.

¹¹¹ ibid, str. 583.

- 2) „**Džaba**, takvog majka još nije rodila!“ (203)
Nema prevoda.
- 3) „Zašto, zar nije lijepo? – pitali su ga. – **Baš** zato – odgovorio je on.“ (234)
„Neden kıldınız? Hediyeleri güzel bulmadınız mı?“ diye sordularınca da İskender, „**Bilhassa**, güzel odlukları için onları kıldım.“ Karşılığını vermiş.“ (271)
- 4) „Zašto tako govoriš? – upitao sam, začuđen načinom i namjerom. Mislio sam da su ovdje svi smrtno tužni, i saglasni **bar** u želji da ne povrijede jedan drugoga.“(225)
„Burada bulunanların hepsinin çok üzüntülü olduklarını, **hiç olmazsa** birbirlerini kırmamak bakımından sözbirliği ettiklerini düşündüğüm için adamın bu tutumunu şaşkınlıkla karşılaşmış ve „Neden böyle konuşuyorsun?“ diye sormuştum.“ (253)

5. UZVICI, VEZNICI I RIJEČCE

- 1) „...čula je, Hasan dolazi u našu tekiju, i to joj je drago da **makar** ponekad porazgovara s pametnim i dobrim ljudima.“ (130)
„Hasan’in tekkeye gelip gittiğini duymuş, **hiç olmazsa** arada bir akıllı ve iyi insanlarla konuştuğuna memnun olmuş.“ (40)

„Primiću i miraz uz nju, svakako je sve tuđe, preuzeću **makar** hiljadu godina tvoje džehenemske vatre, biće ti lakše.“ (252)
„Senin de üzerinden **en azından** bin yıl cehennem ateşinde yanma payını alacağımdan, hafiflemiş olacaksın.“ (308)
- 2) “A onda se desilo nešto nenadano, niko to ne umije da objasni, niko ne zna da kaže pravi razlog, **čak** ni Hasan: izmijenio se, sasvim.” (129)
“Bunun gerçek sebebini kimse bilmiyor, **hatta** Hasan’ın kendisi **bile** söyleyemiyormuş.” (39)

„Osluškiavao je prema sokaku, čuo je sigurno **čak** i korak mačke, meškojenje ptice, svoj utišan dah.“ (142)
„Bu durumda bir kedinin yürürüşünü, kuşların kıpırdanmasını, kendi kısılmış nefesini **bile** duyardı sanırım.“ (66)

UOČENE OMAŠKE U PRIJEVODU TURCIZAMA

1) „Isključio sam se i bio isključen, odvojen od svega oko sebe, i svijet je prilično *avetinjski*, živ ali ravnodušan.“ (137)

“Çevremle olan ilişki kestikten sonra dünya bana daha canlı, fakat aldırmaçlık içinde ve oldukça *sevimli* göründü.” (57)

(h)avetinja < izv. od avet < prikaza, utvara, strašilo (Škaljić: 106); tur. sevimli < s. hoşagitime özelliği olan, hoşagiden, cana yakın, şirin, sempatik (TDK) / sevimli < mio, ljubak, simpatičan, prijatan (Đinđić: 856)

U ovom primjeru imamo potpuno drugačiji prijevod bosanskog pridjeva. Pridjev *sevimli* u savremenom turskom ima pozitivno značenje (mio, ljubak, simpatičan, prijatan) dok je turcizam *avetinjski* u negativnom značenju. Turska riječ *avet* nastala je od perzijske *afet – nesreća*.¹¹² Devellioğlu u osmansko-turskom riječniku nudi samo riječ *afet*, a ne *avet*, i to u značenjima: 1. *büyük felaket, bela*; 2. *çok güzel insan*.¹¹³ Jedina veza između ova dva pridjeva može biti drugo značenje ponuđeno u osmanskom rječniku – *çok güzel insan (dobar čovjek)*, koja bi mogla biti osnov za odabir pridjeva *sevimli* u turskom prijevodu. Prilikom prijevoda na turski, potpuno se izgubilo značenje turcizma *avetinjski*. Pronašli smo turcizam *avet* u rječniku kod Skoka (*Skok: 77-78*). I u studiji profesorice Filan nalazi se obrada pridjeva *avetinjski* i njegovog prijevoda na turski u romanu *Tvrđava*.¹¹⁴

2) „Sa ženama je prijatelj samo *kulambara*.“ (268)

„Kadınlarla dostluk kuran, yalnız *zamparalardır*.“ (343)

kulambara < ar. ġulām (mladić) + pers. bāre (prijatelj, ljubavnik) < homoseksualac, pederast; (Škaljić: 423); tur. zampara < sürekli kadın peşinde koşan, kadınlara düşkün (erkek) (TDK) / zampara < ženskaroš (Đinđić: 1082)

U savremenom turskom imamo oblik *kulampara*, a ne *kulambara*. Ova leksema zadržala je svoje značenje i danas. Pronašli smo je u istom značenju i kod Đinđića i u TDK rječniku, *homoseksualac* (Đinđić: 635). U prijevodu imamo imenicu *zampara* koja označava *ženskaroša*.

¹¹² Škaljić, str. 106.

¹¹³ Devellioğlu, str. 13.

¹¹⁴ Studija; *Bosanski turcizmi u turskom prevodu Tvrđave*, str. 365.

Ove dvije imenice imaju potpuno različita i možemo reći suprotna značenja te smo zbog toga ovakav prijevod okarakterisali omaškom.

3) „(...) žali što mu je sin završio škole, a ne raskiva tuđe zlato u ovoj radnji, što živi u Carigradu a ne u ukisloj kasabi, što mu šejh šalje pisma puna poštovanja, a ne traži novac da raspe na kocku i na *đizlije*.“

„(...) bu kokmuş kentte kalmayıp İstanbul'da yaşadığı, kumar ve *kadın* peşinde harcamak üzere para isteyeceğine saygı dolu mektuplar yazdığı için acıyor oğluna.“

đizlija – kadın; Škaljić u rječniku navodi da je imenica *đizlija* nastala od tur. *gizli – tajan, sakriven* te da ova leksema označava *potajnu bludnicu, raspojasnu žensku*.¹¹⁵ Autor je u prijevodu izabrao samo riječ *kadın* (žena) što se ne može prihvatiti kao adekvatan prijevod.

¹¹⁵ Škaljić, str. 251.

ZAKLJUČAK

U okviru ovoga rada analiziran je prijevod turcizama na savremeni turski jezik. Nastojali smo prikazati u kojoj su se mjeri te lekseme koje su u prošlosti preko turskog ušle u bosanski zadržale u savremenom turskom jeziku. Mnoge od njih se danas svakodnevno koriste i sasvim su se integrisale u leksiku našeg jezika te nemaju sinonime, dok su u turskom potisnute ili zamijenjene drugim leksemama. Za ovu analizu kao korpus smo koristili roman *Derviš i smrt* književnika Meše Selimovića te prijevod tog romana na turski jezik autora Mahmuta Kiratlı. Primjeri su sakupljeni iz cijelog romana, ali su ovom radu detaljnije obrađeni oni gdje je turcizam preveden na neki drugi način u savremenom turskom jeziku.

Primjeri su najprije podijeljeni na vrste riječi: imenice, pridjeve, glagole, priloge, veznike i riječce. Zbog velikog broja imenica, vršili smo dalju podjelu unutar te grupe prema pojmovnoj klasifikaciji koju smo pronašli u knjizi Hanke Vajzović te smo imenice razvrstali na sljedeći način: zvanja, zanimanja i titule; vlastita imena; sakralna leksika; razni predmeti (odjevni, kućanski), alati, oružje i sl.; građevinski pojmovi, arhitektura i sl.; hrana i piće, životinje, biljke, razne materije i materijali; nazivi po osobini i apstraktne imenice; nazivi vezani za pojmove iz vremena turske uprave; ostala leksika (novac, mjere i slično). Imenice su se najviše posuđivale iz potrebe da se imenuje neki novi pojam ili predmet koji je ušao u našu kulturu posredovanjem Turaka, ali i za imenovanje onih već postojećih u bosanskom jeziku. Došli smo do zaključka da je najveća podudarnost između turcizama i njihovih prijevodnih ekvivalenata kod leksema koje su obilježene kao historizmi u oba jezika. Isti je slučaj i sa imenicama koje ulaze u sastav sakralne leksike. To su pojmovi vezani za vjerski život i običaje muslimana u Bosni i za većinu njih ne postoje sinonimi te se i danas koriste u istom obliku i značenju u bosanskom, ali i u turskom jeziku.

Naišli smo na razlike u prijevodu za razne predmete, gdje imamo slučaj da je turcizam i danas jako frekventan u bosanskom, dok je iz savremenog turskog potisnut ili potpuno zamijenjen nekim drugim izrazom. U nešto manjoj mjeri smo naišli na primjere imenica koje označavaju apstraktne pojmove i osobine. Možemo reći da su znatne razlike u prijevodu uočene i kod te grupe imenica, kao i kod naziva zanimanja gdje imamo istu leksemu u oba jezika, ali promijenjeno značenje u savremenom turskom jeziku.

Nakon imenica, najviše su posuđivani pridjevi. Nešto manje su posuđivani pravi (osnovni) pridjevi bez derivacionog sufiksa *-li*. Postoji veliki broj pridjeva koji su izvedeni iz turskih imenica, glagola, pravih pridjeva, derivirani domaćom afiksacijom dodadavnom na njihove osnove. Pronašli smo najviše pridjeva koji su nastali dodavanjem bosanskog sufiksa *-ski* na tursku imenicu. Ovakvi primjeri pridjeva sa turskom imenicom u osnovi pokazuju da su te riječi postale sastavni dio bosanskog jezika u tolikoj mjeri da su iz njih izvedeni pridjevi kao što se izvode iz bosanskih imenica. U bosanskom jeziku riječ je o prisvojnim pridjevima. Na turski jezik se pretežno prevode drugom genitivnom vezom.

Najmanje smo pronašli glagola, što nas dovodi do zaključka da su oni posuđivani u znatno manjoj mjeri. Kod njih se vide najveća odstupanja. Uglavnom se radi o tome da posuđena riječ u nekom svom obliku čini jedan dio glagolske sintagme ili glagolske leksičke morfeme.

Na kraju rada izdvojili smo nekoliko primjera za koje smo utvrdili da su se desile omaške prilikom prijevoda na turski jezik jer za turskog čitaoca nemaju istu stilsku vrijednost koju odabrani turcizam ima u izvornom tekstu.

IZVORI I LITERARURA

Izvori

1. Selimović, Meša, *Romani*, Vulkan izdavaštvo, Beograd, 2017.
2. Selimović, Meša, *Derviş ve Ölüm*, çeviri: Mahmut Kıratlı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2016.

Literatura

1. Bjeletić, Marta, "Turcizmi u srpskohrvatskoj terminologiji srodstva", *Južnoslovenski filolog LI*, 203-221., Beograd, 1995.
2. Čaušević, Ekrem, *Gramatika suvremenoga turskog jezika*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1996.
3. Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat - Eski ve Yeni Harflerle*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2012.
4. Doğan, Enfel, *Türkiye türkçesinde nispet ekini karşılama yolları*, (dostupno online na: http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/Enfel_01.pdf)
3. Đinđić, Slavoljub, Teodosiljević, Marija, Tanasković, Darko, *Türkçe - Sırpça Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1997.
4. Filan, Kerima, *O turskom jeziku u Bosni: Studija; Bosanski turcizmi u turskom prevodu Tvrdave: Nepodudarni leksički parovi*, Connectum, Sarajevo, 2017.
5. Filan, Kerima, "Boşnakça'da Türkçe Kelimeler – Fiiller Üzerine", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 2002/I. 29-39., Ankara, 2006.
6. Filan, Kerima, "Rûz-nâmede Birleşik Fiiller", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 2001/I-II. 115-128., Ankara, 2003.
7. Filan, Kerima, "Iz bosanske historijske antroponomastike: Ime i pokraćeno ime", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, Knjiga XXXIV, 177-195., Sarajevo, 2013.
8. Filan, Kerima, "Turski jezik u Bosni u osmansko doba", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, Knjiga XXXV, 151-178., Sarajevo, 2014.
9. Hadžiefendić, Remzija, "Turcizmi u funkciji imenovanja likova u 'Dervišu i smrti' i 'Na

- Drini ćuprija", *Književni jezik*, broj IV, 199-217., Sarajevo, 1984.
10. Jahić, Dževad, Halilović, Senahid, Palić, Ismail, *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica, 2000.
 11. Kırbaç, Selçuk, "Türk Dilinin Boşnakça ile İlişkileri ve Abdulah Škaljić", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume 6, Issue 4, 895-911., 2013.
 12. Muftić, Teufik, *Gramatika arapskoga jezika*, Ljiljan, Sarajevo, 1998.
 13. Peco, Asim, *Radovi o turcizmima*, Bosansko filološko društvo i Akademija nauka i umjetnosti BiH, Izabrana djela I-VI, knj. V, Sarajevo, 2007.
 14. Skok, Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1971. (dostupno i online na: <https://archive.org/details/EtimologijskiRjecnikHrvatskogaliSrpskogaJezika>)
 15. Stojnić, Mila, *O prevođenju književnog teksta*, IGKRO "Svjetlost", OOUR Zavod za udžbenike, Sarajevo, 1980.
 16. Škaljić, Abdulah, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1966.
 17. *Türkçe Sözlük*, 11. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011. (dostupno online na: <http://sozluk.gov.tr/>)
 18. Vajzović, Hanka, *Orijentalizmi u književnom djelu: lingvistička analiza*, Institut za jezik u Sarajevu i Orijentalni institut u Sarajevu, Posebna izdanja, knj. 9, XXII, Sarajevo, 1999.